

Filozofická
fakulta

INNOCENC LADISLAV ČERVINKA A JEHO DOBA

Sborník příspěvků
z konference Dějiny archeologie
v českých zemích a na Slovensku
Olomouc, 13.–15. září 2022

**PAVLÍNA KALÁBKOVÁ
PETR KOSTRHUN
MILOŠ HLAVA**
(eds.)

INNOCENC LADISLAV ČERVINKA A JEHO DOBA

Sborníky z konferencí
Filozofické fakulty, sv. 1

**Filozofická
fakulta**

**Univerzita Palackého
v Olomouci**

MORAVSKÝ ARCHAEOLOGICKÝ KLUB.

Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku

POZVÁNÍ

ku

I. sjezdu archeologickému v Litovli

S VÝLETY DO JESKYNÍ V MLADĚTĚ
A DO MUSEÍ V OLOMOUCI

Moravský archeologický klub s Krajskou musejní společností v Litovli pořádá svůj I. archeologický sjezd s přednáškami dne 14. července t. r. v Litovli a výlet do jeskyní Mladečských a do museí v Olomouci dne 15. července t. r. a zve všechny archeology, anthropology a přátele těchto věd k hojně účasti.

KOJETÍN a LITOVEL, dne 15. června 1907.

Krajská musejní společnost v Litovli: Moravský archeologický klub v Brně:

MUDr. JAN SMYČKA,
předseda.

I. L. ČERVINKA,
předseda.

VL. NOVOTNÝ,
jednatel.

AL. PROCHÁZKA,
jednatel.

13.–15. září 2022, Univerzita Palackého v Olomouci, budova Na Hradě 5
70 let od smrti Innocence Ladislava Červinky († 3. října 1952), 115 let od I. sjezdu
Moravského archeologického klubu v Litovli (14.–15. července 1907).

INNOCENC LADISLAV ČERVINKA A JEHO DOBA

Sborník příspěvků
z konference Dějiny archeologie
v českých zemích a na Slovensku,
Olomouc, 13.–15. září 2022

PAVLÍNA KALÁBKOVÁ
PETR KOSTRHUN
MILOŠ HLAVA
(eds.)

Olomouc 2023

Obsah

9 Úvodem...

I . INNOCENC LADISLAV ČERVINKA

15 Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952)

MILOŠ HLAVA

63 Počátky archeologického a literárního působení Innocence
Ladislava Červinky

DALIBOR KOLBINGER

79 Badatelské „přelety“ mezi Čechami a Moravou. Příspěvek ke vzájemné spolupráci
Innocence Ladislava Červinky a Klimenta Čermáka

FILIP VELÍMSKÝ

101 Dopisy Innocence Ladislava Červinky Ludvíku Domečkovi uložené
v archivu literárního fondu Muzea východních Čech v Hradci Králové

PETRA ROKOSKÁ

123 Innocenc Ladislav Červinka a jeho spolupráce s vlastivědným
kroužkem v Dubicku na severní Moravě

JAKUB HALAMA, PAVLÍNA JANÍČKOVÁ

141 Innocenc Ladislav Červinka a Karel Absolon o paleolitickém umění

MARTIN OLIVA

155 Innocenc Ladislav Červinka a doba bronzová

STANISLAV STUHLÍK

II. OSOBNOSTI

- 179 Pavol Jozef Šafárik ako archeológ?
PETER PODOLAN
- 197 100. výročí úmrtí notáře Jaroslava Palliardiho (10. února 1861 – 12. března 1922),
tvůrce relativní chronologie neolitu a eneolitu
JAROMÍR KOVÁRNÍK
- 225 Bohuslav Horák – od archeologie k historické geografii
MARTIN ČECHURA
- 263 Muzejník Jan Renner (1869–1959), průkopník archeologie na Rakovnicku
**JANA BEZÁKOVÁ, KATEŘINA BLAŽKOVÁ,
ZUZANA BLÁHOVÁ-SKLENÁŘOVÁ**
- 291 Počátky archeologie jihočeských Sudet
JIŘÍ HAVLICE
- 309 Osobnosti archeologie na Moravskotřebovsku
LUCIE ŽÁKOVÁ
- 343 Ivan Borkovský. Archeolog mezi legendou, dvěma světovými válkami
a dvěma totalitními režimy
JANA MAŘÍKOVÁ-KUBKOVÁ, FRANTIŠEK ADÁMEK
- 365 Jaroslav Böhm a Niederlova koncepce Státního archeologického ústavu
MARCELA STARCOVÁ

III. SPOLKY

- 399 Archeologická činnost Musejního spolku v Brně 1888–1900
PETR KOSTRHUN
- 447 Český archeologický klub 1910–1913
KAREL SKLENÁŘ

IV. NÁLEZY A NALEZIŠTĚ

- 459 Andrej Kmet' a jeho mamutie problémy. Príbeh výnimočného nález z Beše

MARTIN NEUMANN

- 481 Počiatky archeologického skúmania polohy „Hradisko“ v obci Jánovce-
-Machalovce, okr. Poprad

MATÚŠ HUDÁK, DOMINIK REPKA, MÁRIA HUDÁKOVÁ

V. EDICE

- 499 O umění palaeolithickém (k vydání připravili Petr Kostrhun
a Martin Oliva)

INNOCENC LADISLAV ČERVINKA

Ve věži radnice v Uničově je od roku 2013 instalována expozice o pravěku regionu a dějinách archeologického výzkumu, spojeného v letech 1928–1945 s místním německým Městským muzeem (*Städtisches Museum*). Před exkurzí byla rozšířena o nové objevy, především neolitickou studnu nalezenou v roce 2015 přímo v Uničově (foto Martin Neumann, 2022).

Úvodem...

Každý vědní obor hledí především dopředu, vstříc novým objevům. Ovšem budoucnost ovlivňují také události dávno minulé, neboť budoucí (i současné) poznání staví vcelku přirozeně na základech, jež položily předchozí generace. Přesto jsou v českých zemích (ale také na Slovensku) dějiny jednotlivých odvětví vědy na okraji badatelského zájmu, třebaže teprve s jejich znalostí lze plně pochopit poměry, jež panují v současnosti a minimálně zčásti předurčují rovněž budoucnost – nejde jen o vztahy mezi jednotlivými institucemi a osobnostmi, ale také třeba o způsob uložení pramenů a stav jejich zpracování, hierarchii oborových organizačních struktur, legislativní pravidla či preferování konkrétních výzkumných témat.

Archeologie se z tohoto rámce nikterak nevymyká. Ostatně jejím dějinám se v českých zemích (a rovněž na Slovensku) věnují pouze jednotlivci, kteří se snaží vidět za nálezy v muzejních sbírkách a událostmi, jež utvářely celý obor, také konkrétní příběhy a osobnosti se životními i profesními osudy, nikoliv pouze izolované předměty a holá fakta. Tematická setkání k dějinám archeologie byla však vždy pomyslnou Popelkou. Patrně vůbec první konference zaměřená výhradně na dějiny archeologie se u nás konala teprve v roce 2013 v brněnském Pavilonu Anthropos Moravského zemského muzea pod názvem *Česko-polské vztahy v dějinách archeologie do roku 1989*.

V závěru roku 2018 se v Bratislavě za organizační záštity tamější Univerzity Komenského odehrála konference *Dejiny archeológie s podtitulem Archeológia v Československu v rokoch 1918–1948*, spojená se stoletým výročím vzniku Československa. Již tehdy se v kuloárech diskutovalo o případném pokračování, ovšem tyto plány zůstaly souhrou nepříznivých okolností (a také kvůli covidové pandemii) ležet ladem.

Vhodná chvíle k oživení ideje, jež v Bratislavě zazněla, nastala teprve v roce 2022. Svě síly spojili archeologové z Moravského zemského muzea a Univerzity Palackého v Olomouci, kteří si uvědomují, že poznávání minulosti oboru a jeho tradice jsou bytostně důležité. Ostatně nebylo to poprvé. V červenci 2021 proběhlo v Olomouci společné připomenutí jubilea 200 let od narození Jindřicha Wankla, jednoho ze zakladatelů moravské archeologie.

Konference s názvem *Dějiny archeologie v českých zemích a na Slovensku*, která se konala ve dnech 13.–15. září 2022 v Olomouci, byla nominálně věnována dvěma výročí – 70 letům od smrti Innocence Ladislava Červinky, nejvýznamnějšího moravského prehistorika první poloviny 20. století, a 115 letům od prvního sjezdu Moravského archeologického klubu v Litovli, spolku sdružujícího od závěru roku 1906 většinu moravských prehistoriků české národnosti pod Červinkovým předsednictvím. Zúčastnilo se jí na 40 zájemců z českých zemí, Slovenska a Polska, zázemí (včetně studentské organizační výpomoci) poskytla Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V průběhu tří dnů bylo proslouveno 25 přednášek – 16 z nich obsahuje sborník, který držíte v ruce, připojeny byly 3 další příspěvky, jež byly avizovány v předběžných verzích programu konference, ale nakonec souhrou různých okolností nezazněly, a edice jednoho z Červinkových rukopisů. Nedílnou součástí setkání byla exkurze, jež se odehrála druhý den konference odpoledne a vedla zčásti ve stopách exkurze litovelského sjezdu Moravského archeologického klubu v roce 1907. Účastníky zavedla do světoznámých Mladečských jeskyní, dvou muzeí v Uničově (U Vodní branky a v radniční věži) a do Litovle. Zakončena byla společenským večerem v prostorách olomoucké univerzity.

Nezbývá než doufat, že olomoucká konference definitivně založila tradici, jež již nebude přerušena. Platí to nejen o pravidelném setkávání nad dějinami archeologie, ale také o zveřejnění proslouvených přednášek v souhrnném sborníku, neboť mluvené slovo je pomíjivé, kdežto psaný text přetrvá věky. Dodejme, že již v průběhu konference bylo dohodnuto, že další setkání se odehraje v roce 2024 v Litoměřicích a bude věnováno stoletému jubileu vzniku Německé společnosti pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*), spolku sdružujícího v meziválečných letech především národnostně německé prehistoriky z českých zemí.

V Olomouci a Brně, v květnu 2023

Pavína Kalábková – Petr Kostrhun – Miloš Hlava

Jednou ze zastávek exkurze byl galerijní prostor Litovelská kavárna, kde byla připravena výstava *Litovel – středobod moravské archeologie*, doprovázená proslovem připomínajícím výročí 115 let od prvního sjezdu Moravského archeologického klubu v roce 1907. Litovelští hostitelé zde přivítali návštěvníky v hanáckých krojích (foto Pavla Strakošová, 2022).

Archeologická činnost Musejního spolku v Brně 1888–1900

PETR KOSTRHUN

ANOTACE:

V roce 1888 byl založen Musejní spolek v Brně jako reakce na sílící český spolkový a nacionální život. Na Brněnsku, jižní a jihozápadní Moravě se v letech 1888–1900 spolek zaměřil především na archeologickou činnost a shromažďování rozsáhlé archeologické sbírky. Pod organizačním vedením Josefa Hladíka prozkoumal více než 50 lokalit a největší pozornost soustředil na pravěké hradisko v Brně-Obřanech. Při své činnosti byl spolek omezován nedostatkem finančních zdrojů, problémy s dostatečným prostorem určeným pro sbírky i kompetenčními spory především s Vlasteneckým spolkem muzejním v Olomouci. Přes uvedené potíže Musejní spolek v posledním desetiletí 19. století sehrál klíčovou roli v rozvoji archeologického poznání jižní Moravy a shromáždil v regionu dosud největší archeologickou sbírku, která byla v roce 1900 převedena do sbírek brněnského Františkova musea.

KLÍČOVÁ SLOVA:

historie archeologie, Musejní spolek v Brně, Františkovo museum, národnostní vztahy, 19. století, Josef Hladík

1. Úvodem

Vznik českého Musejního spolku v Brně v roce 1888 můžeme v širším kontextu vnímat jako součást česko-německého národnostního soupeření v moravské metropoli na konci 19. století. Poměr vlivu příslušníků českého a německého národa v Brně byl v této době nevyrovnaný, početně, ekonomicky i politickým vlivem jednoznačně ve prospěch Němců. V roce 1880, kdy se poprvé zjišťoval dorozumivací jazyk obyvatel města, se k českému jazyku z více než 80 000 Brňanů přihlásilo 40 % osob, k německému jazyku pak 60 %. O deset let později se počet obyvatel Brna rozrostl o 12 000 osob a nepoměrně českých a německých obyvatel se

ještě prohloubil, když se k německé národnosti přihlásilo více než 69 % obyvatel (ve vnitřním Brně to bylo dokonce více než 80 %). Český živel naopak převládal v okolních obcích, které však k městu byly připojeny až po roce 1918. Z toho důvodu se tato místa stala obvyklým archeologickým působištěm členů českého Musejního spolku v Brně, kterému je věnován tento příspěvek. Vznik spolku od počátku vnímaného jako protiváha dlouholeté, avšak jednoznačně německy orientované, muzejní instituce Františkova musea (založeno 1817) však spadá již do konce osmdesátých let 19. století, kdy se přece jen poměr „národnostních sil“ začal nejdříve skrytě měnit. Vlivem přistěhovalectví z českého prostředí do centrálního Brna totiž rostl nejen počet obyvatel, ale také osob, které se při dalším sčítání v roce 1900 přihlásily k české dorozumívací řeči (37 % z přibližně 107 000 osob). Do počátku Velké války se pak tento poměr formálně již příliš neměnil, avšak skutečný počet Čechů v posledních dvaceti letech 19. století je odhadován v městě Brně jako nadpoloviční, třebaže z různých důvodů při sčítání nepřiznaný (Malíř 1995; Filip 2016, 8–9).

Uvedené skutečnosti se samozřejmě promítly mimo jiné do množství národnostních spolků, které v Brně působily. Městská radnice byla pevně v rukou Německé liberální strany, která cíleně bránila vlivu českého živlu a podporovala pochopitelně německý spolkový život. Ten ještě zesílil od osmdesátých let 19. století díky vzniku dalších německých spolků orientovaných vysloveně nacionalisticky v reakci na zvyšující se tlak nespokojených reprezentantů české inteligence a měšťanstva, sdružených v české Národní straně (Alois Pražák, František Alois Šrom, Florián Zedník, Josef Koudela a další), později také v Moravské lidové straně (Adolf Stránský), od roku 1889 vydávající *Moravské listy*, v roce 1893 přejmenované na *Lidové noviny*. Pro české obyvatelstvo byl v tomto kontextu zásadní úspěch (na rozdíl od výrazně omezeného školství) vybudování stavby Besedního domu v letech 1871–1873. Besední dům¹ na prestižním místě, v bezprostřední

1 Na stavbu Besedního domu se z různých důvodů podařilo brněnským Němcům zareagovat až v letech 1888–1891 výstavbou honosného Německého domu, vybudovaného ovšem za trojnásobné náklady v celkové výši 430 000 zlatých (náklady na Besední dům byly méně než 150 000 zlatých), na volném prostranství na dnešním Moravském náměstí (pozemek byl městskou radou prodán za velmi výhodných podmínek). Domu mimo restaurace, knihovny a spolkových místnosti s vlastními přednáškovými sály dominoval bohatě zdobený centrální sál, největší ve městě (656 m²), s druhými největšími varhanami na Moravě. Hlavním

blízkosti tehdejší Německé vysoké školy technické (*Deutsche Technische Hochschule Brünn*), Německého gymnázia (*Deutsches Gymnasium*) a tělocvičny Brněnského turnerského spolku (*Brünner Turnverein*), na nově budované okružní třídě (dnešní Husově ulici), sehrával klíčovou roli společenského střediska s vlastní restaurací, tělocvičnou a prostorným divadelním sálem. V prostorách Besedního domu našly své sídlo všechny významné brněnské české spolky, mezi nimi také Musejní spolek v Brně, který zde měl v prvních letech své existence pronajat prostor a také zde konal pravidelné valné hromady.

Musejní spolek v Brně se tedy stal součástí širšího kulturně-historického procesu, kdy přibližně v době jeho vzniku každodenní veřejný život společnosti, včetně spolků, dostával jinou podobu, neboť se postupně stal masovou záležitostí. Síť nejrůznějších spolků a organizací postupně houstla a nejen „všenárodní“, ale i čistě zájmové a apolitické spolky vrůstaly do sociokulturního milieu jednotlivých politických táborů. Jestliže první kulturní spolky zakládáné v šedesátých letech 19. století byly vesměs národnostně smíšené, na přelomu osmdesátých a devadesátých let 19. století byly nové spolky již jednoznačně národně oddělené a význam prvních českých spolků v tomto smyslu vzrůstal. Při vnější reprezentaci spolků se uplatňovala tradiční symbolika a spolkové rituály (Malíř 1995). Nejinak tomu bylo v případě Musejního spolku, jehož hlavním impulzem vzniku bylo vymezení se čistě německému Františkovu museu. Charakteristické je také hlavní zaměření spolku v prvních deseti letech především na archeologii, která sloužila velmi

---

iniciátorem stavby domu byl brněnský továrník Frederich Wannieck, který také v roce 1898 věnoval domu plastiky kváderských králů Vannia a Gabinia s jejich protějšky královnami Baldersou a Frijou od sochaře Carla Wolleka. Z historicko-mytologických motivů čerpala témata i další výzdoba Německého domu, jako nástěnné malby, gobelíny, obrazy a další umělecké formy. Ty interpretovaly řadu archeologických lokalit v okolí Brna jako pragermánské, v čele s ikonickou Býčí skálou (Cibulka 2011; Čermáková 2022). Německý dům byl koncipován rovněž jako spolkový a také v něm řada důležitých spolků měla svoji centrálu. Německý dům spravoval *Deutsches Haus Verein*, dále zde měly spolkové místnosti *Deutscher Club in Brünn*, studentský spolek *Schlaraffia Bruna*, *Mährischer Gewerbeverein*, *Journalisten und Schriftstellerverein*, *Volksbücherei* a *Deutsche Lesehalle*. Pro svoji činnost si místnosti pronajímala řada dalších německých svazů, slučujících dohromady několik desítek tisíc členů (Malíř 1995; Filip 2016). Z citovaných pramenů je pak patrné, že se v Německém domě nalézala také archeologická sbírka, o jejíž podobě není dosud více známo.

ochotně národním cílům. Ritualizované byly výborové schůze, valné hromady, ale také například cílené „kočovní schůze“, které Musejní spolek pravidelně pořádal v okolních českých obcích, kde vedle náboru nových členů byla jejich hlavním programem osvětová vlastivědně-archeologická přednáška, pochopitelně s patričním národním (slovanským) akcentem.

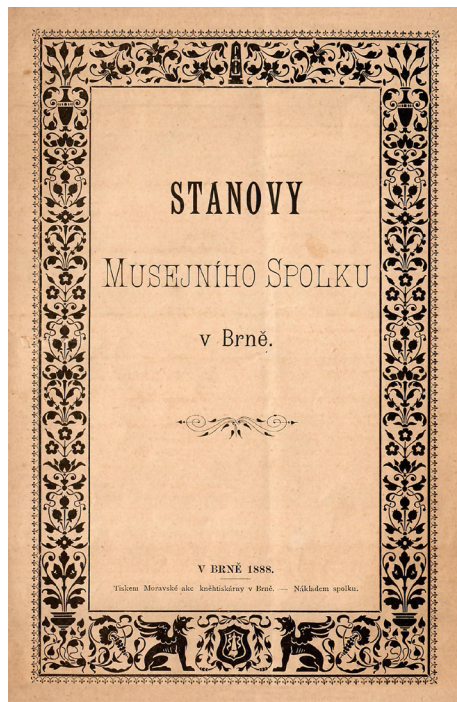
Role Musejního spolku v Brně je dobře známa především díky bohaté ediční činnosti rozvíjené v rámci vydávání dlouhé řady *Vlastivědy moravské* (Šujan 1928; Fukal 1952). Nakladatelské činnosti se však spolek začal plně věnovat až na přelomu 19./20. století. Do této doby se členové spolku věnovali především činnosti archeologické, soustředili se na budování archeologické sbírky a také osvětu, spojenou s odhalováním dávné minulosti našich předků. V Brně tak vzniklo velmi aktivní uskupení, které systematicky sledovalo a aktivně se podílelo na archeologických výzkumech na Brněnsku, jižní a jihozápadní Moravě. Paradoxně více než konkurencí Františkovu museu se tím spolek stal spíše nechtěným mladším bratrem Wanklova Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, založeného o pět let dříve, a předchůdcem Moravského archeologického klubu, založeného v roce 1906. Kromě obecných konstatování nebylo této rané fázi existence Musejního spolku z pohledu dějin moravské archeologie věnováno mnoho pozornosti. V tomto příspěvku bude tedy právě tato archeologická činnost spolku v letech 1888–1900 blíže sledována. Hlavními excerpovanými prameny k tématu vedle publikované literatury je řada tištěných *Výročních zpráv o činnosti Musejního spolku* z uvedených let, vydávaných vlastním nákladem. Velmi důležitým pramenem se pak staly dochované protokoly o schůzích Musejního spolku a zápisy z valných hromad, uložené v Moravském zemském archivu.²

2. Vznik Musejního spolku v Brně

Idea vzniku Musejního spolku přicházela postupně. První poradní schůze k této věci se sešla 26. prosince 1887, stanovy Musejního spolku v Brně (obr. 1) byly schváleny 3. února 1888 a ustavující schůze následovala 4. března 1888. V první výroční zprávě čteme, že idea založení spolku potřebovala především své hybatele, kteří by ji „s výšín vzduchových svolali, jí se chopili a dali jí podobu tělesnou“ (Popelka 1889b, 1).

2 Moravský zemský archiv v Brně (MZA), fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1, 2.

Obr. 1: Titulní strana stanov Musejního spolku, vydaných v roce 1888.

Těmi měli být sběratelé starožitností František a Jindřich Slovákovi. Jindřich Slovák (1856–1931) jako podnikatel zakoupil roku 1890 knihtiskárnu v Kroměříži, odkud pak vyšla řada nejen spolkových archeologických publikací. Se svým bratrem Františkem Slovákem (1858–1933), pozdějším ředitelem Moravské akciové tiskárny v Brně, se už od osmdesátých let 19. století zajímal o archeologii. V rámci Musejního spolku patřili k jeho nejaktivnějším členům. Jindřich přispíval archeologickými články do *Časopisu Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* a později také do *Pravěku*. Jeho rozsáhlá sbírka se stala základem archeologického oddělení muzea v Kroměříži, resp. její zakoupení v roce 1928 bylo impulzem k založení vlastního městského muzea (Fišer 1976; Týž 2003; Kabelková 2001; Sklenář 2005, 516; Chybová 2006).

Bratři Slovákovi kolem sebe soustředili okruh vlastivědně a převážně archeologicky zainteresovaných badatelů, kteří se stali v prvním roce existence spolku

členy jeho výboru v tomto složení: učitel a paleornitolog Václav Čapek (1862–1926), středoškolský profesor a mineralog František Dvorský (1846–1917), ředitel slovanského gymnázia v Brně a historik František Kameníček (1856–1930), pedagog, numismatik a katolický kněz Josef Kašpar (1853–1911), učitel Jan Knies (1860–1837), zvěrolékař a speleolog Florian Koudelka (1862–1921), nadučitel Antonín Lang (1857–1930), středoškolský profesor Karel Jaroslav Maška (1851–1916), žurnalista Benjamin Popelka (1856–1911), první český školní inspektor na Moravě a historik Václav Royt (1827–1907), žurnalista a vydavatel Josef Svatopluk Wurm (1837–1898) a nadučitel František Zouhar (1847–1906). U téměř všech uvedených osobností můžeme ovšem připojit také přídomek „amatérský“ archeolog, u řady z nich slova významný či zakladatelská osobnost.

Vzorem pro ustavení Musejního spolku byl nepochybně Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci z roku 1883, za jehož nejvýznamnější zakladatele považujeme Jindřicha Wankla, Jana Havelku a Ignáta Wurma. Archeologicky aktivní badatelé na Brněnsku se tedy sloučili v organizované uskupení, které mělo, jak bylo alespoň formálně deklarováno, čelit prodeji a vývozu moravských prehistorických památek do „Vídne, Mnichova, Drážďan i do Londýna při naprosté netečnosti k archeologii německého Františkova musea v Brně“ (Šujan 1928, 1).

Kritika Františkova musea na poli archeologie v této době byla však poněkud nespravedlivá. V instituci jako jediný kustod muzea působil Moritz Wilhelm Trapp (1825–1895; obr. 2), nedocenená osobnost počátků moravské archeologie (Kostrhun – Vachůt 2022). Byl jediným, který začal v muzeu prosazovat pěstování humanitních věd, a tedy také archeologie, oproti protežovaným vědám přírodním. Trapp byl ve své době na Moravě jediný archeolog intenzivně spolupracující s vídeňskou c. k. Centrální komisí pro výzkum a zachování uměleckých a historických památek, již byl v roce 1875 jmenován pro území Moravy jediným oficiálním konzervátorem v I. (prehistorické) sekci, a jako první systematicky budoval archeologickou sbírku v muzeu, byť prozatím skromnou. Trapp byl samozřejmě úředníkem instituce bránící německé nacionální (personální) zájmy v kulturní oblasti, což se projevovalo i při sběru materiálu, při němž bylo preferováno německé kulturní prostředí. O Moritzi Trappovi můžeme ale současně říci, že národnostně české badatele nijak neignoroval, naopak udržoval s řadou z nich přátelské vztahy, jako například s Jindřichem Wanklem nebo významným brněnským cestovatelem a donátorem muzea Jindřichem Vávrou (1831–1887). Rovněž tehdy mladý student Jan Knies o Trappově vstřícnosti zanechal konkrétní

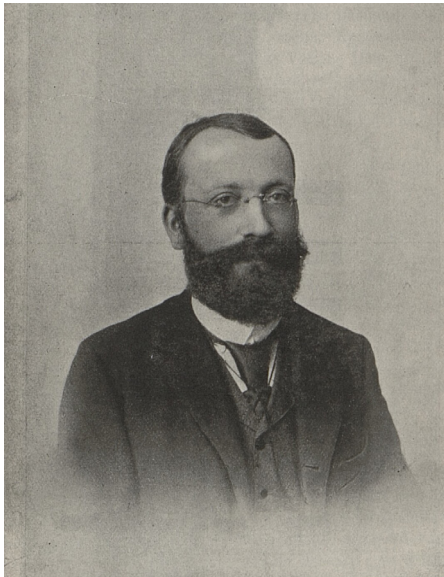
Obr. 2: Kustod Moritz Wilhelm Trapp ve stylizované pracovně (Archiv města Brna, fond T 43 Rodinný archiv Trappů).

vzpomínku, když mu v roce 1877 nosil první nálezy z jeskyně Výpustek a odnášel si zapůjčené knihy (*Knies 1929*, 3).

Dochované materiály svědčí také o tom, že se Moritz Trapp snažil české kolegy fakticky podporovat. O aktivní komunikaci s množstvím zpráv o moravských nálezech rovněž svědčí 26 dopisů, adresovaných v letech 1878–1894 Karlu Jaroslavu Maškovi (*Kostrhun – Sedlák Čevelová 2022*).³ Podobně popisuje přátelské vztahy s olomouckým archeologickým okruhem v Trappově nekrologu Jaroslav Palliardi, který dokonce konstatuje, že tak činil proti oficiálnímu stanovisku Františkova musea, které vnímalo aktivity Vlasteneckého muzea v Olomouci jako škodlivé (*Palliardi 1895*). Trapp byl ve své době jedním z mála, kteří v překvapivě velké míře

3 Archiv Archeologického ústavu AV ČR Brno (Archiv ARÚB), pozůstalost K. J. Mašky.

Obr. 3: Portrét významného člena Musejního spolku Benjamina Popelky, jednatele spolku v letech 1888–1898 (archiv Archeologického ústavu MZM).

publikovali česky například v *Památkách archaeologických a místopisných* a také v brněnských periodikách, což rozhodně nelze říci o Jindřichu Wanklovi, který před odchodem do Olomouce v roce 1883 své práce zasílal výhradně do vídeňských časopisů. Snad nejvýmluvněji ale Trappův postoj k obvyklým národnostním třenicím vystihuje úryvek z jednoho dopisu, adresovaného v roce 1888 Karlu Jaroslavu Maškovi, v němž mimo jiné reaguje na aktuální návrh na vznik Musejního spolku, realizovaný později téhož roku: „*Věc založení Archeologického brněnského spolku a následně Musea by byla vzájemnou ztrátou času a nenalezla patřičnou odezvu. Kdyby nebyla před lety historicko-statistická sekce prohlášena za čistě německou, a pokud by byla věda zachována jako společné vlastnictví všech národů, nikdy by nedošlo ani k současnému vytváření spolku českého. Politickými záležitostmi jsem se nikdy nezaobíral a s každým národem chci žít v míru.*“⁴⁴ (Kostrhun – Sedlák Čevelová 2022, 333; Kostrhun – Vachůt 2022, 36–37). V tomto konkrétním případě tedy německý živel v muzeu nebyl Musejnímu spolku

4 Dopis M. Trappa K. J. Maškovi, 15. ledna 1888; Archiv ARÚB, pozůstalost K. J. Mašky.

Obr. 4: Předsedající výboru Musejního spolku při jeho založení – Karel Jaroslav Maška na fotografii z osmdesátých let 19. století (archiv Ústavu Anthropos MZM).

hlavním nepřítelem. Naopak, nejvíce konkurenčních třenic Musejní spolek v Brně vedl s bratrským spolkem olomouckým, jak bude ještě uvedeno níže.

Z protokolu ustavující valné hromady konané 4. března 1888 plyne, že přítomny byly dokonce dvě dámy – stoupenkyně národního hnutí, protektorka brněnského ženského vzdělávacího spolku Vesna Julie Kusá (1858–1908) a stejně ideově orientovaná Lucie Bakešová (1853–1935), nejstarší ze čtyř dcer Jindřicha Wankla. Schůze byla zahájena v 11 hodin dopoledne v prostorách Besedního domu jednatelem Benjaminem Popelkou (obr. 3). Na návrh Floriana Koudelky schůzi předsedal Karel Jaroslav Maška (obr. 4), který popřál spolku zdaru největšího a předal slovo opět Koudelkovi. Ten přednesl úvodní přednášku o archeologii a zvířecích kostech, která byla dokonce předtištěna a přítomným rozdávána. Schváleny byly rovněž stanovy spolku, z nichž jednoznačně plyne jeho archeologická orientace: *„Účelem spolku jest, pátrati po znamenitostech země Moravské, zejména po starožitnostech a jiných památkách historických všelikého druhu, sbíratí je a uschovávatí v museu, dále pak schůzemi kdekoliv na Moravě konanými, přednáškami a poučnými hovory, jakož i vydáváním*

spolkového časopisu a děl uměleckých buditi v lidu zájem pro kulturní památky vlasti.“ (Stanovy 1888, 3). Proto také nepřekvapí, že zřízená knihovna byla orientována zpočátku především archeologicky (jako první byl zakoupen *Pravěk země České* od Jana Erazima Vocela a také odebírané časopisy byly výhradně archeologické: *Památky archaeologické a místopisné*, *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*).

Jednatel spolku zakládajícímu výboru oznámil myšlenku uspořádat v Brně již o nadcházejících svatodušních svátcích archeologickou výstavu, která by byla jakýmsi obrazem muzea, jež časem spolek hodlal zřídit. Svě místo měla najít v sokolovně Besedního domu. K výstavě měl být vydán obšírný ilustrovaný katalog s úvodem od Karla Jaroslava Mašky, který by byl rozdávan platícím členům spolku, jako alternativa prozatím nevydávaného, ale zamýšleného časopisu (spolkové zprávy byly dočasně vydávány v českých novinách). Návrh byl přijat s poznámkou, že výstava by mohla ideálně sloužit také učitelskému sjezdu, který se v Brně právě o Letnicích konal. V březnu 1888 byla koncepce výstavy dále konkretizována. Jejími tvůrci měli být Florian Koudelka, Jaroslav Palliardi, Karel Jaroslav Maška, Martin Kříž, Jan Fila a František Zouhar. Výstava měla být uspořádána teritoriálně a její součástí měly být kresby předmětů, plány a mapy, aby každý případný zájemce o „kopání“ věděl, na která místa se má vydat. Na přípravné práce výstavy bylo schváleno uvolnit 100 zlatých. Čas však ubíhal, a tak se na počátku května 1888, měsíc před zamýšleným konáním výstavy, objevily první vážné pochybnosti. Slíbené seznamy nálezů a stati do katalogu nepřicházely, svatodušní svátky se naopak ukázaly jako problematické kvůli návštěvnosti, a tak byla výstava odročena. Její nový termín byl ponechán na program příštích schůzí, na dobu až bude mít spolek více peněz. Nakonec nebyla vůbec realizována.

Od počátku bylo spolkovému výboru jasné, že bude nutné vyřešit vztah k Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci, což zaznělo již na ustavující schůzi. Musejní spolek v Brně vystupoval vůči svému olomouckému vzoru zpočátku velmi submisivně a s patřičným respektem. František Kameníček vyzval k oficiálnímu jednání za účelem deklarace, že Musejní spolek bude s olomouckými kolegy spolupracovat, nikoli jim konkurovat, „*ruku v ruce, svorně, zejména pak tam, kam přimá činnost spolku olomouckého nesahá*“⁵. Václav Čapek pak s podporou Karla Jaroslava

5 Protokol o ustavující valné hromadě konané dne 4. března 1888; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 2.

Mašky dokonce navrhl, aby se spolkovým orgánem stal *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci* (ČVSMO), který by se za tím účelem upravil, sloužil by spolkům oběma a měl by v Brně vlastního redaktora (Františka Dvorského). Návrh byl schválen s tím, že se má o této věci s olomouckými kolegy jednat. K tomu všemu František Kameníček obezřetně navrhl, aby bylo do Olomouce oficiálně ohlášeno, že spolek brněnský bude vyvíjet činnost výhradně na jihu a jihozápadě Moravy, tedy mimo zájmovou oblast olomouckých badatelů.

Příznačné je, že z Olomouce dlouho žádná reakce nepřicházela, aby až po dvou měsících bylo doručeno zamítnutí tohoto návrhu.⁶ O postoji olomouckých kolegů jistě svědčí i fakt, že na stránkách ČVSMO, kde nalezneme řadu drobných zpráv o různých národnostně orientovaných akcích, jako například o výstavě národního vyšívání v Brně v lednu 1888, žádná zpráva o vzniku Musejního spolku v Brně není. Rovněž drobné reakce, jako například odmítnutí zasílat do knihovny Musejního spolku tři kusy ČVSMO, dokreslují odtažitý vztah k brněnskému archeologickému uskupení. Další náznak nevole zaznamenal po osobním jednání v Olomouci František Kameníček po prázdninách 1888, když si na místě vyslechl, že olomoucký spolek „*považuje spolek brněnský za neustanovený, poněvadž prý oznámení o sestavení spolku brněnského bylo podepsáno pouze jednatelem, svědčilo prý jenom jednatelem, nebylo opatřeno ani razítkem a napsáno prý na obyčejném papíře*“⁷. Kameníček poté navrhl, aby za příčinou odklizení sporu a nedorozumění s olomouckým spolkem byla do Olomouce vypravena zvláštní deputace, jež by se ústně s výborem olomouckého spolku dohodla. Před tím však měl být odeslán ještě jeden list, který měl takovou návštěvu ohlásit. Výbor brněnského Musejního spolku šel dokonce tak daleko, že souhlasil, aby byl Jindřich Wankel navržen za čestného spolkového člena – za své zásluhy o moravskou prehistorii, ale také proto, že tím „*nejlépe vyvrátíme nepravdivá tvrzení, že se chováme k muzejnímu spolku olomouckému nepřátelsky*“⁸. František Kameníček k tomu ovšem dodal, že by se tento akt mohl dotknout Martina Kříže, jemuž právě Musejní spolek vydával

6 Protokoll (II.) o schůzi konané dne 22. března 1888; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

7 Protokoll (IX.) o schůzi konané dne 11. října [1888]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

8 Protokoll (XII.) o schůzi konané dne 22. listopadu [1888]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

rozsáhlé dílo *Kůlna a Kostelík*. Aby se tomu předešlo, bylo na schůzi odsouhlaseno, že také Kříž bude na valné hromadě navržen za čestného člena. Koncem roku však i tato snaha přišla vniveč, když na prosincové schůzi byl čten dopis Lucie Bakešové, která oznámila, že její otec Jindřich Wankel čestného členství Musejního spolku nepřijme. „*List psán byl tak, že z něho byla zřejma nepřítelství k Musejnímu spolku brněnskému*“⁹. Což ovšem následně vedlo také k tomu, že v lednu 1889 bylo upuštěno i od jmenování Martina Kříže, „*poněvadž ten měl býti jmenován jen tehdy, když by čestným členem jmenován byl dr. Wankel*“¹⁰.

3. Činnost Musejního spolku v letech 1888–1900

Po formální stránce Musejní spolek fungoval v rámci jednotlivých správních roků, které trvaly od počátku března do konce února následujícího kalendářního roku. Na konci každého správního roku se konala valná hromada. V průběhu let probíhaly pravidelné výborové schůze (první rok jich bylo celkem 17, poté jejich počet různě kolísal). Na první výborové schůzi patřičného správního roku docházelo vždy k volbě spolkových funkcionářů. Schůzi zahajoval místo ještě nezvoleného předsedy vždy nejstarší přítomný člen schůze. Tímto způsobem také v roce 1888 došlo k první volbě předsednictva v tomto složení: předsedou byl zvolen historik a školní inspektor na Moravě Václav Royt, místopředsedou žurnalista a spoluzakladatel Moravské akciové tiskárny Josef Svatopluk Wurm, jednatelem Benjamin Popelka a pokladníkem František Kameníček. Bylo již řečeno, že jedním z vytčených bodů činnosti spolku byla osvěta, realizovaná formou „kočovných schůzí“, „*účelem jejich jest ústními, populárně vědeckými přednáškami a hovory buditi mysl v lidu pro památky moravské*“ (*Stanovy 1888*). V roce 1888 se konaly tři: ve Šlanovicích, Tišnově a Židlochovicích, přednášky zde měli Josef Hladík, Jan Knies, a Antonín Lang. V dalších letech se tyto výjezdy pravidelně opakovaly. Jejich výčet je patrný z výročních zpráv, ale také z publikovaného přehledu činnosti spolku (*Šujan 1928*). Josef Hladík dokonce záhy navrhl, aby byl vyhotoven speciální

9 Protokoll (XIV.) o schůzi konané 20. prosince 1888; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

10 Protokoll (XVI.) o schůzi konané 17. ledna 1889; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

kuffřík dle návrhu Jindřicha Slováka, „do něhož by se ukládaly věci určené ke kočovným schůzím“¹¹.

Financování spolku bylo odvislé především z členských příspěvků. Každý řádný člen měl povinnost složit roční příspěvek ve výši jednoho zlatého. Možné bylo stát se rovněž členem zakládajícím, pod podmínkou věnování spolku dvacet zlatých. Spolek jen výjimečně dostával větší dary a zemské subvence, o něž musel žádat, což však nebylo automatické a často neúspěšné, jako i v roce jeho založení. Zajímavé jsou poznámky ze zápisů schůzí z podzimu 1888, kdy byly poprvé podány žádosti na Moravský zemský sněm o dotace na rozšíření místnosti, na ediční činnost a na soustavné kopání. Při té příležitosti byli poslanci nedaleko sídlícího sněmu pozváni na návštěvu do Besedního domu, aby si prohlédli sbírky. Toho využili tři němečtí poslanci, ale ani jeden český. Žádost byla odmítnuta, ale údajně proto, že se čeští členové finančního výboru žádosti Musejního spolku vůbec neujali. Bylo též konstatováno, že zrovna ta část české inteligence, která by měla podporovat spolek, tak nečiní a nevšímá si ho. Rovněž vůle k placení členských příspěvků postupně klesala. V prvním roce spolek získal 340 členů. Celkových příjmů měl na 478 zlatých a výdajů 367 zlatých.¹²

Jelikož z počátku Musejní spolek nedisponoval vlastními místnostmi, pro své schůze si propůjčoval místnosti Českého čtenářského spolku a později redakce *Hlasu* v Besedním domě, kam byly provizorně ukládány i sbírky. Od 1. července

11 Protokoll (VII.) o schůzi konané 16. května [1889]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

12 Pro představu, o jaké nominální hodnoty šlo, lze uvést následující příklady: V roce 1883 činil měsíční plat kováře nebo zedníka 35 zlatých, úředníka či zámečníka pak 25 zlatých, což byla i cena drahého kabátu, pánský oblek přišel přibližně na 15 zlatých. Za 1 zlatý bylo možné pořídit 50 kg brambor, kilo másla, 6–7 litrů vína. Kilogram chleba stál 13 krejcarů, kilogram masa 65 krejcarů. Lyže stály 11 zlatých, ovšem bycicl „Safety“ již 220 zlatých. Roku 1900 stál osmidenní zájezd z Prahy na světovou výstavu v Paříži 230 zlatých. Jmění spolku nepředstavovalo ani roční plat učitele středních škol, který činil 600–800 zlatých, roční plat zedníka činil 450 zlatých, plat lékaře pak byl 2100 zlatých. Na druhou stranu, mladému Tomáši Baťovi stačilo, aby si s kapitálem 30 zlatých v roce 1891 zřídil ve Vídni malou dílnu (*Sejbal 1997; Filip 2005*). Když byly stěhovány sbírky spolku z Besedního domu do minoritského kláštera, bylo za to šesti veřejným posluhům vyplaceno 12 zlatých. Viz Protokoll (IX.) o schůzi konané dne 4. října 1889; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

Obr. 5: Rekonstrukce vzhledu Hradiska v Brně-Obřanech, klíčové lokality, na kterou soustředili pozornost členové Musejního spolku v Brně. Plocha hradiska dosahuje přibližně 42 ha, délka plošiny hradiska je 900 m a její šířka 450 m. Zjištěné opevnění dosahuje délky 2 km. Podle upraveného návrhu Františka Adámka v kresbě Zdeňka Buriana a Libora Baláka (archiv Archeologického ústavu MZM).

1888 si v Besedním domě pronajal jednu místnost v přízemí za deset zlatých měsíčně, což bylo od počátku především z prostorových důvodů považováno za nedostatečné. Do místnosti se vešly čtyři skříně určené na archeologické sbírky (od počátku přeplněné), dva stojany na knihy a stůl. Problémy s hledáním vyhovujících prostor poté provázely Musejní spolek i v dalších letech jeho činnosti. Od počátku byla spolková místnost zamýšlena také jako přístupná pro veřejnost, ovšem vzhledem k tomu, že spolek nejdříve nedisponoval patričním sluhou, otevřeno bylo pouze odpoledne od 16 do 17.30 hodin, kdy býval přítomen jednatel.

O ekonomické realitě všedních dní spolku svědčí mnoho záznamů ze zápisů ze schůzí výboru. Tak například v květnu 1889 jednatel navrhol zakoupit „nějaký lavor, ručník a dvě židle, jakož i záclonu na knihovnu“. Kvůli úsporám bylo usneseno

zakoupit pouze lavor a ručník.¹³ Když se spolek stěhoval do minoritského kláštera, musely být nové místnosti vymalovány a bylo zakoupeno dvanáct židlí, lampa, dvě nové skříně a kamna, která však byla hledána v klášteře, zda by nebyla nějaká zbytečná.¹⁴ Výbor spolku také schvaloval takové drobnosti jako nákupy smetáku, lopatky na uhlí, háku do kamen, džbánu na vodu a uhlí. Přičemž bylo možno ušetřit na kalamáři, který přislíbil opatřit ředitel Slovák.¹⁵

Co se týče archeologické sbírky, její základ položili svým darem František a Jindřich Slovákovi, které svými dary následovali František Zouhar a Jan Fila (1862–1936), především nálezy z hradiska v Brně-Obřanech. Dárců archeologických a historických památek bylo poměrně hodně, a tak se sbírky rok od roku úspěšně rozrůstaly (výčet jednotlivých darů i se jmény dárců byl vždy součástí vydávaných výročních zpráv). Významná archeologická lokalita z doby popelnicových polí v Brně-Obřanech se stala vůbec jakýmsi pilotním výzkumným projektem Musejního spolku od jeho počátků (cf. *Podborský 1994*; obr. 5).

Výzkum hradišť v okolí Brna byl ostatně deklarovaným cílem budoucích badatelských aktivit spolku. Již v roce 1888 počaly drobnější průzkumné práce na hradisku v Brně-Líšni (Staré Zámky). Vedle toho členové prozkoumali pravěké pohřebiště u Židenic a další lokality (Horákov, Holubice, Bosonohy, Řečkovice, Šlapanice). Ovšem výzkum na Hradisku v Brně-Obřanech byl skutečně pro členy Musejního spolku tím hlavním a především dlouhodobým. Pravěké osídlení hradiska bylo známé již před založením spolku zejména díky průzkumům Floriana Koudelky (1861–1921; od roku 1885 působil jako městský zvěrolékař v Brně-Husovicích, poté ve Vyškově). Koudelka zde sbíral starožitnosti již v mládí a rovněž je poprvé publikoval (*Koudelka 1881*). V letech 1880–1886 na místě prováděl několik výkopů. V roce 1885 byl pod Hradiskem na poli rozpoznán první žárový hrob, který vedl k průzkumu rozsáhlé nekropole související s osídlením Hradiska. První hrob zde v tomto roce rozorál Antonín Srba z Obřan. Vyoral z něj tři nádoby, dvě rozbil a třetí vzal do školy, kde ji ukázal učitelům Františku Zouharovi

13 Protokoll (VII.) o schůzi konané 16. května [1889]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

14 Protokoll (IX.) o schůzi konané dne 4. října 1889; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

15 Protokoll o schůzi konané 5. prosince 1889; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

Obr. 6: Bronzová soška koně, nalezená na pohřebišti lidu popelnicových polí v Brně-Obřanech 19. října 1885 při výkopech Jana Fily, Františka Fialy a Floriana Koudelky. Originál uložen ve sbírkách Archeologického ústavu MZM.

a Janu Filovi. Na základě tohoto objevu se na místo nálezu dne 19. října 1885 vypravili Jan Fila, František Fiala a Florian Koudelka. Na místě, kde byly nádoby vyorány, kopali asi do hloubky 50 cm a kromě dalších střepů našli bronzovou jehlici a bronzovou plastiku koně, jeden z ikonických moravských prehistorických nálezů (obr. 6). Oba bronzové předměty si losem rozdělili tak, že jehlici dostal Jan Fila a koníčka František Fiala (1861–1898; *Hladík 1897b*, 130–131), chemik, u něhož zájem o archeologii probudil jeho pedagog na Německé vysoké škole technické v Brně Alexander Makowsky, rok na to však odcestoval do Sarajeva, kde později vybudoval muzejní prehistorickou sbírku (*Sklenář 2005*, 164). To bylo zřejmě příčinou, proč před odjezdem Fiala bronzového koníka věnoval svému

učiteli Makowskému, s jehož sbírkou později konička získalo tehdejší Františkovo museum. Oproti tomu třetí generační vrstevník a již zmíněný spolupracovník na výzkumu Jan Fila (*Ondráček 2006*), učitel v Obřanech, se stal později archeologicky velmi aktivním členem Musejního spolku. Na lokalitě prováděl výzkumy v letech 1882–1885 a 1889–1892. Povrchové nálezy na hradisku zachraňoval rovněž spoluzakladatel Musejního spolku, také obřanský učitel, František Zouhar, který od roku 1892 na sídlišti i pohřebišti spolu s Florianem Koudelkou prováděl výkopy. Svě nálezy daroval Musejnímu spolku podobně jako Jan Fila již při jeho založení.

Pohřebiště přiléhající k Hradisku se těšilo obecně značné pozornosti brněnských archeologů. K výkopům Koudelky, Zouhara a Hladíka, kteří otevřeli více než 80 hrobů, se brzy připojil Jindřich Slovák, který na Hradisku prováděl sběry již od roku 1885 a v letech 1887–1890 vykopal na pohřebišti celkem 104 hrobů, z nichž 40 zachráněných hrobových celků předal tehdy do sbírek Musejního spolku. K jeho výzkumům se po založení spolku připojil také jeho bratr František Slovák. Do konce 19. století se na lokalitě vystřídali ještě další badatelé, spolkoví členové: Karel Jaroslav Maška (výzkum dalších 12 hrobů), Martin Kříž (první výzkum opevnění), Jan Knies, učitel v Obřanech Julius Vítkovič (1863–1933), učitel Antonín Lang, V. Kindel, J. Vimr, J. Bíma a V. Hrazděra. Obřanské hradisko se v posledních patnácti letech 19. století stalo významným centrem prehistorického výzkumu na Moravě a i díky prvním publikacím vzbudilo širší pozornost. Svědčí o tom například návštěva vídeňské Antropologické společnosti na lokalitě, vedená Alexandrem Makowským v roce 1897, již se zúčastnil i Rudolf Virchow (*Hladík 1897b; Adámek 1961, 21–24; Podborský 1994*). Není tedy divu, že do oficiálního programu Musejního spolku se výzkum obřanského Hradiska dostal již na jaře 1890, již tehdy koordinovaný klíčovou osobností Musejního spolku Josefem Hladíkem.

Josef Hladík (1845–1910; *Noháč 1911*, nestránkováno; *Skutil ed. 1937; Podborský 1995; Podborský – Procházka 2011*; obr. 7), absolvent historie na Karlo-Ferdinandově univerzitě, se nejdříve věnoval v Praze žurnalistice, roku 1874 se však stal profesorem na českém učitelském ústavu v Brně a v letech 1882–1888 byl dokonce velmi oblíbeným okresním školním inspektorem na Hodonínsku. Hladík se poprvé setkal s archeologií v místě svého rodiště v Měníku u Nového Bydžova, kde bylo v roce 1888 odkryto popelnicové pohřebiště a kde osobně vykopal na 24 hrobů; tamější nálezy věnoval do sbírek dnešního Národního muzea v Praze (*Hladík 1887–89*). Svůj starožitnický zájem ovšem rozvinul intenzivně až po svém příchodu do Brna. Hladík se stal skutečně vůdčí osobností archeologického bádání Musejního spolku, do jehož řad vstoupil v roce 1888. Od počátku prováděl

Obr. 7: Josef Hladík, kustod archeologické sbírky Musejního spolku a do roku 1900 hlavní organizátor a iniciátor archeologického spolkového dění (podle: *Skutil ed. 1937, obr. na str. 2*).

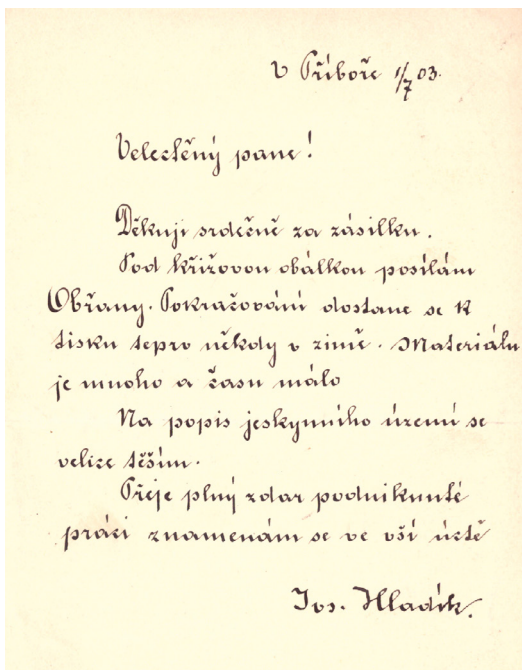
vlastní výzkumy: Rakvice, Podivín, Břeclav, Troubsko, Nosislav, Měnin, Slavkov, Opatovice u Rajhradu, Drásov, Malhostovice, Nová Ves i jinde. Především však systematicky rozvinul své bádání na Hradisku v Brně-Obřanech, které poprvé a na dlouhou dobu naposledy synteticky zpracoval (*Hladík 1897b*). Svoji horlivostí si rychle získal důvěru ostatních členů a již 31. ledna 1889 byl jmenován kustodem archeologických sbírek¹⁶, které svou činností výrazně rozšiřoval. Vedle vlastních výzkumů se ze všech členů spolku nejvíce věnoval popularizaci prehistorie různými přednáškami jak učitelstvími, tak také při zmiňovaných „kočovných schůzích“, které pro své osvětové přednášky využil téměř vždy. Jeho veřejná vystoupení

16 Protokoll (XVII.) o schůzi konané 31. ledna [1889]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

na mnoha místech (Boskovice, Podivín, Líšeň, Rousínov, Rajhrad, Náměšť nad Oslavou, Mohelno, Slavkov, Břeclav aj.) měla zjevný agitační charakter. Benjamin Popelka zřejmě velmi trefně o Hladíkovi záhy poznamenal, že „*stal se de facto polním – abych tak řekl – kazatelem spolkovým*“ (Popelka 1892, 4). Popularizaci moravské archeologie se věnoval i na odborné úrovni, ať prezentací na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895, nebo na archeologickém sjezdu v Kutné Hoře roku 1898. Zapojil se rovněž do redakční činnosti Musejního spolku v rámci *Vlastivědy moravské*, když přijal redaktorství zeměpisné části. V Musejním spolku Hladík působil dvanáct let do března 1900, kdy přijal místo ředitele učitelského ústavu v Příboru.

Pro archeologickou činnost Musejního spolku byl Hladíkův odchod prakticky paralyzující, jak bude zmíněno ještě dále. Jak ale svědčí jeden dochovaný dopis, psaný úhledným rukopisem, adresovaný Karlu Absolonovi v červenci 1903, kontakt s brněnským prostředím zcela neztratil (obr. 8).¹⁷ Josef Hladík se zjevně kvůli své vytíženosti k publikaci svých nálezů a poznatků dostal jen výjimečně. Po zveřejnění měnického pohřebiště (*Hladík 1887–89*) následovalo teprve po sedmi letech vydání syntetizující přednášky *Památky archæologické a jejich stáří* (*Hladík 1896*; na Moravě popsal na 250 nalezištích), rok poté publikoval archeologické poznatky z oblíbeného Břeclavska *Črty z moravské praehistorie* (*Hladík 1897a*) a také dodnes využívanou syntézu věnovanou obřanskému Hradisku (*Hladík 1897b*). K dalším prehistorickým tématům se již nedostal. Z uvedených děl je však patrné, že k nějaké syntéze moravského pravěku směřoval, ovšem tu přinesl až Innocenc Ladislav Červinka v roce 1902. Z Hladíkovy činnosti je nezbytné zmínit ještě jeho působení pedagogické na učitelském ústavu. Ze zveřejněných vzpomínek je patrné, že byl pedagogem oblíbeným. Vyučoval dějepis, zeměpis, ale také češtinu a při svých výkladech reflektoval nejnovější vydávanou literaturu. Vytvořil kolem sebe okruh mladých amatérských badatelů, kteří vycházeli jako absolventi učitelského ústavu a obsazovali různá místa ve školách na Moravě, kde se pak podle vzoru svého učitele věnovali archeologii. Patří mezi ně později proslulí badatelé jako Václav Čapek, Jan Fila, Jan Knies, Alois Procházka, Hugo V. Sářka, Alois Stehlik, Antonín Telička, František Vildomec či Eduard Vodička. Svými studenty byl

17 Dopis J. Hladíka K. Absolonovi, 1. července 1903; archiv Ústavu Anthropos Moravského zemského muzea (archiv Ústavu Anthropos MZM), fond Pozůstalost Karla Absolona, korespondence.

Obr. 8: Dopis Josefa Hladíka zaslaný Karlu Absolonovi 1. července 1903 (archiv Ústavu Anthropos MZM, fond Pozůstalost Karla Absolona, korespondence).

nazýván „tatík Hladík“ a jeho záliba v archeologii byla zjevně všeobecně známá, když byla využívána studenty jako zaručená pojistka proti nechtěnému zkoušení. Hladík se totiž pouštěl do zanícených příležitostných výkladů, jež následovaly vždy, když mu některý chovanec přinesl odněkud zajímavý nález, „což se obyčejně stávalo, když jsme měli býti zkoušeni z nezáživých partií mluvnických. Těto tendenci on velmi dobře rozuměl, se shovívavým úsměvem nechal gramatiku gramatikou a dal se do vyprávění. A bylo to dobře.“ (Vildomec 1937, 21).

Musejní spolek se pochopitelně zajímal i o další lokality v okolí Brna a na jižní a jihozápadní Moravě. Jeho členové prozkoumali na 50 různých lokalit, z nichž ještě jedna vynikala širšími souvislostmi. Dalším z legendárních pravěkých hradišť na Moravě je nepochybně Leskoun u Olbramovic (obr. 9), osídlený prakticky po celou dobu bronzovou na ploše asi 20 hektarů, na nějž v literatuře poprvé upozornil Jindřich Wankel (1872). O Leskoun a archeologicky bohaté okolí

Obr. 9: Pohled na hradisko Leskoun u Olbramovic od severovýchodu, třicátá léta 20. století (archiv Ústavu Anthropos MZM).

Musejní spolek začal jevit zájem hned od začátku roku 1889. V dubnu téhož roku se vydali František a Jindřich Slovákovi s jednatelem Benjaminem Popelkou do nedalekých Vedrovic u Moravského Krumlova, aby památný vrch Leskoun a jeho okolí ohledali. Konstatovali, že se na vrchu nachází velké množství archeologických nálezů, jejichž charakter na přítomné pány činil dojem, „že tam nejspíše stával pohanský chrám“ (Popelka 1890, 3). Vrch hradiska spatřili „od různých milovníků starožitností téměř rozrytý“, přičemž značných zásluh na tomto stavu měl mít přednosta moravskokrumlovské železniční stanice Alfréd Januš. Bratři Slovákové ve Vedrovicích zakoupili, „co bylo možno“, poté v hostinci promluvili o významu nacházených starožitnin a měli svým vlivem způsobit, že nalézané předměty nebudou, jako dosud, dodávány Alfrédu Janušovi z Krumlova, nýbrž Musejnímu spolku. Totéž měl slíbit i vedrovický farář Odstrčil. Jistý Hejda měl být dále získán, aby na Leskouně kopal také jen pro Musejní spolek, což dosud dělal pro zmíněného Januše. Předměty získané za devět zlatých pak ředitel František Slovák daroval Musejnímu spolku.¹⁸ Úspěch těchto snah však samozřejmě narážel

18 Protokoll (VI.) o schůzi konané dne 2. května [1889]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

na obchodní realitu, neboť místní občané podporováni různými badateli nálezy z Leskouna prodávali za vysoké ceny, jimž zdroje Musejního spolku oproti jiným zájemcům nemohly konkurovat.

Musejní spolek tedy v následujícím roce zintenzivnil svoji aktivitu. Pro rok 1890 vyčlenil na nákup nálezů z Leskouna na třicet zlatých a intenzivně usiloval o pronájem pole za účelem kopání za dalších patnáct zlatých. Situace zde však nebyla tak jednoduchá jako v případě obřanského hradiska. Předně delegace Musejního spolku při pokusu o jednání s majitelem pozemků, tedy obcí Olbramovice, které zprostředkoval Jaroslav Palliardi, narazila na neprůstředný argument. Olbramovické zastupitelstvo, národnostně německé, Palliardimu sdělilo, že „*Slovanům Leskouna nevydají*“¹⁹. Musejní spolek se tedy pokusil pronajmout pozemky prostřednictvím dvou místních nádeníků Eliše a Hejdy, kteří by za přiměřenou náhradu nalezené věci odevzdali Musejnímu spolku. Tito se ale ukázali, na základě informace vedrovického faráře, jako značně nespolehliví, a tak z této možnosti sešlo. Načež Musejní spolek věc přenechal k dořešení advokátovi z Moravského Krumlova Perkovi. Pokud by se ani jemu věc nepodařila, měla následovat intervence u zemského hejtmana. Žádná z těchto snah nevedla k cíli, a tak výboru Musejního spolku nadále nezbylo než příležitostně vykopané nálezy jen nakupovat (*Popelka 1891, 7*).

Zdá se, že starožitnická horečka na Leskouně v roce 1890 vrcholila a vedle místních obyvatel se jí účastnili i různí zasloužilí badatelé. Na jedné z výborových schůzí si například Benjamin Popelka posteskl, že se jej nemile dotkla zpráva, že v utajeném režimu na Leskouně pro své sbírky kopal Jan Knies a dokonce odkupoval od lidí různé předměty, předstíraje, že tak činí pro Musejní spolek, „*a osobám pražádné vážnosti nepožívajícím, tj. nádeníkům Elišovi a Hejdovi, psal otevřený list (korespondenční lístek), v němž jim přikládal tituly osobám vážnějším náležitě (velectěný příteli, Váš, S veškerou úctou etc.)*“²⁰. Hlavním trnem v oku byl ovšem Musejnímu spolku významný geolog, paleontolog a archeolog Jan Nepomuk Woldřich (1834–1906), v této době profesor prestižního Akademického gymnázia ve Vídni (kde působil do roku 1893, aby se poté stal řádným profesorem geologie a paleontologie na

19 Protokoll o schůzi konané 31. března [1890]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

20 Protokoll o schůzi konané 31. března [1890]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze, na níž působil v letech 1893–1905; *Sklenář* 2005, 640–641). Woldřich totiž na Leskouně v letech 1889–1890 prováděl aktivně výkopy a nákupy archeologických nálezů, k čemuž byl delegován vídeňskou Antropologickou společností. V lednu 1890 na to s nelibostí upozorňoval výbor Musejního spolku dopisem Karel Jaroslav Maška a žádal, aby vůči Woldřichovi bylo oficiálně zakročeno. Na konci března 1890 pak Popelka litoval, že Woldřich nechal z Leskouna odvézt šest beden nálezů do Vídně a že přílišným placením zvyšoval ceny, čímž škodil zájmům Musejního spolku (*Popelka* 1891, 7).²¹

Situace na Leskouně měla nakonec jedno nečekané rozuzlení, na které jako první upozornil právě Jan Nepomuk Woldřich, který byl Musejním spolkem obviňován vcelku neprávem. Leskoun navštívil poprvé v říjnu 1889, když přistihl dělníky při práci v rozkopaném valu a na ploše hradiště. Ti mu nabídli nalezené předměty ke koupi. Po návratu do Vídně se snažil apelovat na ukončení divokých vykopávek, ale dostalo se mu písemné odpovědi od místních obyvatel, že mají vrchol kopce legálně pronajatý od vlastníka, tedy olbramovické obce. Při tom Woldřichovi nabídli koš plný nálezů a dokonce mu tři bedny nálezů do Vídně zaslali. Předměty z části věnoval do Dvorního muzea, kde je konzultoval s Josefem Szombathym a Moritzem Hoernesem, kteří společně konstatovali, že nepochybně část zaslaných předmětů představují falza. Což vedlo k tomu, že v březnu 1890 již další zásilky Woldřich odmítl a při další cestě na Moravu v květnu téhož roku zdejší badatele včetně těch z Musejního spolku na padělané předměty v jejich sbírkách z Leskouna upozornil (ve sbírce Musejního spolku to měla být až polovina soustředěných předmětů).²² Své pochybnosti poté přímo na místě sdílel s vedrovickým farářem, který mu sdělil, že padělatelské dílny se nacházejí v sousedních Zábřdovicích. Mezi čtyřma očima to Woldřichovi potvrdil také jeden z místních zábřdovických dělníků, který tvrdil, že předměty se padělají ve třech domech, provádějí to nedospělé děti a s výrobou bylo započato v únoru 1889 (*Woldřich* 1890a, 101–103; *týž* 1890b, 121–122; *Skutil* 1932, 191–192; *Sklenář* 1995, 90–91). Načež se výbor Musejního spolku usnesl, že další, především kamenné, předměty

21 Protokoll o schůzi konané 9. ledna 1890 a Protokoll o schůzi konané 31. března [1890]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

22 Protokol o schůzi konané 2. června [1890]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

z Leskouna již nakupovány nebudou, „poněvadž jich má spolek dosti“²³. Tím zájem o další nákup „nálezu“ ustal a nad získanými sbírkami zavládly určité rozpaky. Po návštěvě Woldřicha padl na valné hromadě Musejního spolku roku 1891 návrh, „že by padělané předměty mohly býti za nějakou náhradu přenechány obecným školám k názornému vyučování, nač by se, jsouce velmi dobře padělané, hodily“ (Popelka 1892, 12). Proti tomu ovšem vystoupil Martin Kříž s tím, že definitivní rozhodnutí by nemělo být unáhlené a že by předměty měly být prozkoumány nestrannou komisí znalců. Po prázdninách roku 1891 sbírky navštívil Josef Szombathy, který také označil některé předměty za falzifikáty, zdaleka však ne všechny (a obecně se o spolkových sbírkách měl vyjádřit velmi pochvalně; Popelka 1892, 7). Ke komisionálnímu prozkoumání leskounského souboru již nedošlo a kauza zřejmě postupně v tichosti zapadla, i když ještě v roce 1893 František Slovák navrhoval vyměňovat falza školám za pravé kamenné nástroje s poznámkou, že předměty

---

23 Protokoll o schůzi konané 31. března [1890]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1. Zajímavé svědectví o padělatelských praktikách podal Jan Knies v jedné vzpomínce na své návštěvě Leskouna, když již za tmy zde putoval od železniční zastávky do Vedrovic, kde „zaklepal na osvětlenou chalupu, v níž přebýval náš dodavatel starožitností. Bylo nápadné, že při otevření dveří vnější lampa zhasla. Rozžehl jsem svíčku a vstoupil do přetopené světnice, v níž se nemohlo ani dýchat. Na plotně do červena rozžhavené byla spousta hliněných přeslenů nově vyrobených, z nichž některé na obvodě byly zdobeny i důlky, různých tvarů, které se zde vypalovaly, aby nabyly pevnosti. Vedle stál hrnec naplněný hustou tekutinou – rozpuštěnou to kulturní vrstvou z Leskounu, v němž jako maso v láku ležely jiné přesleny, hliněné perly a tkalcovská závaží, která nasáknutím černé tekutiny nabyly vzhledu starožitného. Ty sušily se pak v troubě, z níž teprve dostávaly se do obchodu. Sám pán ‚prehistorik‘ seděl u stolu, na němž složena byla hromada kostí, většinou rozštípaných, které přinesl s Leskounu a s nevšední dovedností upravoval na jehly, šídla, hroty a šipky, jejichž konce obrušoval rašplí a ohlazoval na brusy. Na nástroje pazourkové a bronzové se neodvažoval, zato vyráběl četné mlaty často obrovské, provrtával je u místního kováře a uváděl do obchodu. Ty byly nápadny nejen svou velikostí, ale i látkou, z níž byly vyrobeny. Upraveny byly z pískovce kamenouhelného, jakého používali prehistoričtí obyvatelé na mlýnské kameny a brusy. Z těchto ‚nálezu‘ dělal moderní ‚badatel‘ kolekce, k nimž přidával několik skutečně cenných předmětů starožitných, hlavně pazourkových a bronzových, a roznášel je po Brně; místní hostinská zavázela je až do Vídně. Kdo chtěl získati skutečně cenný předmět, na příklad bronzový náramek, musel koupiti celou zásilku, byť byl přesvědčen o její nepravosti“ (Knies 1928).

Obr. 10: Ukázka falz z hradiště Leskoun u Olbramovic – hliněné, naivně zdobené, přesleny, vyrobené okolo roku 1890 (sbírka Archeologického ústavu MZM; foto Petr Kostrhun, 2022).

spolkové jsou duplikáty.²⁴ Většina falz zůstala dodnes ve sbírkách Archeologického ústavu Moravského zemského muzea, označena štítky Musejního spolku (obr. 10–11).

Vedle archeologických výzkumů bylo členům Musejního spolku jasné, že svůj program musejí opřít také o publikační činnost a o vlastní periodikum. Bylo již řečeno, že spojení s olomouckým ČVSMO bylo odmítnuto. Nato členové spolku navrhovali, aby byl obnoven *Časopis Matice moravské*, který by se stal časopisem společným s Musejním spolkem s tím, že by se přikládala speciální archeologická příloha coby vlastní orgán spolku. K této variantě však rovněž nedošlo a zprávy o činnosti spolku vycházely v moravských novinách *Hlasu a Moravské orlici*. Ovšem již v roce založení spolku byl přece jen realizován pilotní publikační projekt, který se stal

24 Protokoll (6) o schůzi konané 21. září 1893; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

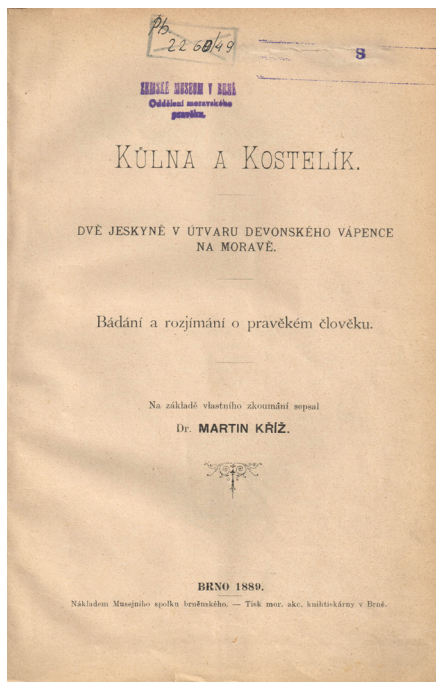
Obr. 11: Ukázka falz z hradiště Leskoun u Olbramovic – kostěná industrie, vyrobená okolo roku 1890 (sbírka Archeologického ústavu MZM; foto Petr Kostrhun, 2022).

v prvních letech spolkové existence doslova reprezentativním. Již v květnu 1888 byl totiž do tisku přijat v mnohém pozoruhodný archeologicko-speleologicko-etnologicko-lingvistický rukopis Martina Kříže *Kůlna a Kostelík*²⁵, jehož rozsah se brzy ukázal podstatně větší, než bylo smluveno. Ve skutečnosti vyšel rozdělený

---

25 První díl *Kůlny a Kostelíku* z roku 1889 na 128 stranách obsahoval: I. Část topograficko-geologickou, II. Část palaeontologickou, III. Část anthropologickou (s oddílem archaeologickým a ethnografickým). V průběhu roku 1889 vyšlo další pokračování ethnografického oddílu s rozsáhlými úvahami o národnosti praobyvatelů Moravy s pozoruhodnými lingvistickými konstrukcemi, pojednáním o způsobu života, včetně úvah o „lebozpytu“ (kranioometrii) atd., opět přibližně na 130 stranách. Závěrečný díl *Kůlny a Kostelíku* pak vyšel v roce 1891 s věnováním „Nesmrtelnému duchu Pavla Josefa Šafaříka“, obsahoval pokračování etnicko-lingvistických úvah a závěrečnou IV. Část zoogeografickou. Celkově má spis 484 stran a devět tabulek příloh.

Obr. 12: Titulní strana pilotního publikačního projektu Musejního spolku – kniha *Kůlna a Kostelík* od Martina Kříže.

na tři díly v letech 1889–1891. Vydání prvního dílu tohoto spisu na počátku roku 1889 se stalo rovněž příležitostí připojit k němu samostatnou přílohu – první výroční zprávu o činnosti za rok 1888 (*Kříž 1891*; obr. 12). Příznačné je, že sám Kříž vydávání svého díla různým způsobem spolufinancoval a podpořil i tím, že nežádal žádný honorář. Plánovaný náklad 800 kusů byl vydán tiskem Moravské akciové knihtiskárny v Brně za necelých 350 zlatých. Část nákladu odkoupil sám Kříž, téměř polovina byla ještě na jaře 1889 rozeslána členům spolku. Schválen byl rovněž návrh slavnostně vyvázat deset kusů knihy a rozdat je předním moravským politickým osobnostem. Celkové náklady na tisk nebyly rozhodně malé a činily přes 1000 zlatých (kompletní dílo se pak v roce 1891 prodávalo za „krámskou cenu“ 6 zlatých, tedy v hodnotě 45 kg chleba, 9 kg masa či 20 litrů vína; *Popelka 1892*, 13).

Charakter díla se rozsahem, tématy i interpretací vymyká běžné produkci, a tím vyvolal rozmanité spektrum reakcí – od pozitivních a pochvalných až po

pochybovačné. Není snad náhodou, že nejtvrďší kritika Křížova díla se objevila v ČVSMO, ovšem nikoli z okruhu autorů kolem olomouckého muzea, ale od učitele, historika, archeologa a muzeologa z Čáslavi Klimenta Čermáka (1852–1917; *Čermák 1891a; týž 1891b; Kříž 1891; týž 1892*). Na druhou stranu, v roce 1893 byla kniha oceněna usnesením slavnostní schůze nedávno vzniklé České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, což bylo spojeno s finanční odměnou 500 zlatých (*Popelka 1895, 12*).

Velkým tématem Musejního spolku na poli publikačním je samozřejmě projekt vydávání *Vlastivědy moravské* v několika řadách, jehož historie byla zpracována na jiném místě (cf. *Šujan 1928*). K námi sledovanému tématu si dovolueme jen několik poznámek. Idea pokrýt celou Moravu monografickými svazky *Vlastivědy*, které by po jednotlivých regionech zpracovaly přírodní poměry, historii i současnost celého území, byla v programu Musejního spolku od jeho počátku. Avšak v prvním desetiletí existence se jí dařilo uvést v život jen obtížně a v reálné činnosti převažovala stále především praktikovaná archeologie. Problémy, které vydání prvního dílu *Vlastivědy* v roce 1897 provázely, byly mnohé. Týkaly se záležitostí redaktorských, autorských, finančních až po výběr vhodného nakladatele. V tomto bodě je opět zajímavý patrný střet s olomouckými badateli. Projekt byl totiž koncipován po delší debatě jako společný. Za vhodného nakladatele byl olomouckými kolegy vybrán „Moravský Kramerius“, knihkupec a nakladatel Romuald Promberg, mimo jiné podporovatel Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Komunikace s brněnskou redakcí však vážla, představy o možné realizaci se začaly výrazně rozcházet a přecházely opět až do jízlivých útoků. Přestože byla s nakladatelem uzavřena smlouva, výbor Musejního spolku v Brně se jí rozhodl v roce 1894 vypovědět a současně bylo navrženo, aby se vydání *Vlastivědy* ujal majitel jediného českého knihkupectví v Brně Josef Barvič.²⁶

V Olomouci takové rozhodnutí vnímali značně negativně. Ostatně jednatel spolku Popelka se o tom přesvědčil při své návštěvě Olomouce 14. října 1894, kdy měl za úkol spolu s olomouckými partnery podepsat smlouvu s novým nakladatelem. O atmosféře jednání výmluvně pojednává zápis z výborové schůze Musejního spolku v Brně dne 16. října 1894: „*Jednatel navštívil p. Dr. Jos. Vylvlečku, jednatele mus. spolku olomouckého, a co od něho slyšel, není dobrá vůle ku spolku brněnskému.*

26 Protokol o schůzi konané 28. června [1894]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

Dr. Vyvlečka pravil, že musejní spolek brněnský spolek olomoucký přepadá přicházeje vždy s takovou událostí a žádaje, by spolek olomoucký ji také za takovou přijal, aniž se napřed spolek brněnský olomouckého tázal na radu a dobré zdání. Stalo se tak, když byl spolek brněnský založen, a nyní, kdy spolek brněnský předkládá novou nakladatelskou smlouvu s p. Barvičem. Dr. Vyvlečka prohlásil jednání musejního spolku brněnského za neloyální, za podvod a úskok. Když pak mu jednatel spolku našeho B. Popelka připomenul, že hned, jakmile se výbor náš o tom usnesl, že se všeliké vyjednávání a smlouva s p. Prombergem zrušuje a připravuje se smlouva s p. Barvičem, jenž prohlásil, že je hotov podrobiti se podmínkám p. Prombergovi kladeným a od něho zamítnutým, jemu (p. Vyvlečkovi) podal o tom obšírnou zprávu“. Konfliktu se tím však již předejít nedalo: „Ku konci budiž připomenuto, že p. Vyvlečka se rozmluvy s jednatelem spolku brněnského vyslovil v ten smysl, že za jeho jednatelství nová smlouva nebude podepsána a že se vůbec vzdá vší práce vlastivědné a vystoupí z realizačního výboru, v němž prý je bez toho jen jeho jméno. Co za soukromé rozmluvy pověděl, to aby výboru spolku brněnského oznámil, jednatele Popelku zplnomocnil“²⁷.

Výsledkem této akce tedy bylo odstoupení olomouckého spolku od společného vydávání *Vlastivědy moravské*. Ovšem ani nadějná jednání s brněnským nakladatelem Barvičem nedopadla dobře a v průběhu roku 1896 skončila zklamáním obou stran, neboť nakladatel si nárokoval náklady spojené s administrací a přípravami vydání prvních dílů *Vlastivědy*, což Musejní spolek odmítal.²⁸ Výsledkem bylo, že svazky *Vlastivědy* začaly vycházet teprve v roce 1897, a to pouze nákladem Musejního spolku a tiskem Moravské akciové knihtiskárny v Brně, tedy nakladatelstvím zakladatele Musejního spolku Františka Slováka, ovšem ve velkorysém nákladu 4000 kusů. Ke konci roku 1897 se pak Moravská akciová knihtiskárna stala zakládajícím členem Musejního spolku.²⁹

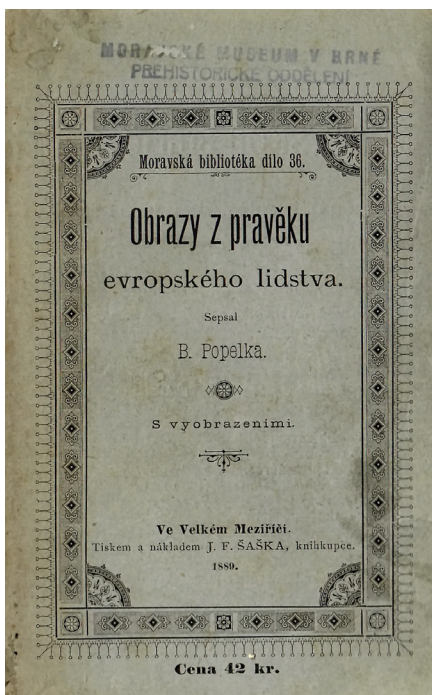
V rámci příprav *Vlastivědy moravské* je zajímavá ještě jedna okolnost. Od počátku bylo zřejmé, že jeden z prvních dílů by měl být věnován archeologii. Především zřejmě ambicí předního představitele Musejního spolku a jeho jednatele Benjamina Popelky se stalo, že to byl právě on, kdo se stal redaktorem

27 Protokoll o schůzi konané 16/10 1894; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1 (podtrženo v originále).

28 Protokol o schůzi konané 24/3 1896 a Protokoll o schůzi konané 11/5 1896; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

29 Protokoll o schůzi konané dne 23/11 1897; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

Obr. 13: Titulní strana drobné knihy Benjamin Popelky *Obrazy z pravěku evropského lidstva* z roku 1889.

prehistorické části (místo zkušeného a očekávatelného Josefa Hladíka). Popelka neměl významných zkušeností z terénu, výkopových prací se účastnil jen zřídkka (1890 v okolí Brna a na Leskouně), byl si však zjevně vědom svých žurnalistických zkušeností (působil jako redaktor brněnských *Moravských novin*) a o jeho ambicích zřejmě svědčí i drobné samostatné syntetizující dílo *Obrazy z pravěku evropského lidstva*, které vydal již v roce 1889 (Popelka 1889a; obr. 13). Za autora archeologické části byl ale nakonec určen zasloužilý badatel Karel Jaroslav Maška. Ten ovšem po určité době prohlásil, že se mu nedostává času, a že „s někým vyjednává o převzetí této práce“³⁰. Tak bylo poprvé na výborové schůzi 2. června 1900 ohlášeno,

30 Protokol o 6. schůzi výboru dne 7. ledna 1900; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

že s Maškou spojil síly Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952), který mu s dokončením textu pomůže. O rok později ale Maška oznámil, že je pro pracovní vytížení naprosto nemožné, aby autorem rukopisu byl on, a že za svého plného náhradníka navrhuje „p. inženýra Červinku, Uh. Hradiště 34“³¹. Innocenc Ladislav Červinka již 15. září 1901 sdělil přípisem, že je s rukopisem knihy *Morava za pravěku* úplně hotov a čeká pouze na otisky vypůjčených obrázků. Ke své knize ale ještě potřeboval nevyhnutelně archeologický materiál, který chtěl získat výkopy na třech pohřebištích a jednom hradišti, „kde naděje na hojnou kořist je úplně zaručená“. Proto žádal na Musejním spolku, aby mu z honoráře bylo hned vyplaceno 100 zlatých na kopání, což bylo výborem spolku schváleno.³² Předem připravený rukopis Červinkovy *Moravy za pravěku* se tak ocitl v tisku, aby byl v polovině roku 1902 v nákladu 1000 kusů vydán a záhy oceněn odbornou komunitou (Červinka 1902; Skutil 1952; Fišer – Podborský 2004, 48–52).³³ Červinka, mladý třicátník, představil dlouhou očekávanou syntézu moravského pravěku s pečlivým soupisem veškerých známých nalezišť a stal se tímto počinem respektovanou archeologickou osobností, která v následujících letech výrazně ovlivnila podobu celé moravské archeologie. Kniha vyšla v rozsahu 368 stran, se 154 obrázky v textu, 52 dalšími tabulkami a 4 archeologickými mapkami.

4. Archeologická sbírka Musejního spolku

Bylo již zmíněno, že základ sbírky Musejního spolku položili svými dary bratři František a Jindřich Slovákovi, kteří nálezy získali svými výzkumy. Prehistorické předměty byly dále obohaceny nálezy z obřanského hradiska od nadučitele Františka Zouhara a učitele Julia Vitkoviče. Zejména v prvních letech existence spolku byla sbírka rozšiřována ještě početnými dary od mnoha dalších osob. Nešlo však vždy jen o „starožitniny“, ale také o celou řadu dalších předmětů – především

31 Protokol o 2. schůzi výboru konané dne 20. května 1901; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

32 Protokol o 4. schůzi výboru dne 8. října 1901; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

33 Protokol o 3. schůzi výboru konané dne 27. června 1902; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

mincí, historických zbraní a zbroje, nádob, obrazů, šatů a krojů, výšivek, kraslic, map, historických listin atd. Výčet dárců a stručný popis darovaných věcí vycházel vždy jako součást výročních spolkových zpráv. V roce 1888 bylo dárců více než 150, později ještě více, mezi nimi i další známí archeologové (Václav Čapek, Jan Knies, Florian Koudelka, Karel Jaroslav Maška, Jaroslav Palliardi, Hugo Sářka, Benjamin Popelka, Martin Kříž, Antonín Telička). Benjamin Popelka hned v prvním roce spolkové činnosti konstatoval, že sbírka vzrostla nad očekávání a představuje kapitál několika tisíc zlatých (*Popelka 1889b*, 3). Na kolik si hodnotu sbírek výbor považoval, můžeme nahlédnout ze zápisu z jednání v únoru 1889, které se týkalo pojištění. Původně bylo navrženo, aby všechny předměty byly pojištěny proti pohromám na 10 000 zlatých (v Olomouci měli mít pojistku uzavřenou na částku 15 000 zlatých), přičemž úvaha nad konečnou pojistnou částkou byla zjednodušena tím, že u pojišťovny banky Slavie se platil 1 zlatý na pojistnou hodnotu 1000 zlatých. Nakonec se ovšem spolkový výbor dohodl, že pojistku prozatím uzavře na sumu 5000 zlatých.³⁴ Prehistorická sbírka se rozšiřovala i v následujících letech, přičemž podstatným zdrojem dalších starožitností se staly vlastní archeologické výzkumy spolku a například v roce 1895 také dar rozsáhlé obřanské sbírky učitele Fily, který ze sousedních Maloměřic odcházel na nové působiště do Šerkovic u Lomnice.

Na druhou stranu se Musejní spolek setkával i s jistými dezertéry. Tak například v dubnu 1890 výbor spolku s nelibostí konstatoval, že jeden ze zakladatelů Florian Koudelka prodal Františkovu museu za 200 zlatých celou svoji sbírku čítající několik set předmětů (*Trapp 1890*, 74; *týž 1891*, 73).³⁵ Podobně tak ve stejném roce učinil dokonce původní iniciátor vzniku spolku Jindřich Slovák, přičemž jím předané předměty z obřanského hradiska měly pocházet z pozemku, který najal Musejní spolek, a v jeho sbírce měly být předměty vykopané dalšími spolkovými členy (*Popelka 1893*, 10).³⁶ Není známo, za jakou protihodnotu byla Slovákova sbírka předána, měla však obsahovat na 805 předmětů, vedle „velkého počtu

34 Protokoll (II.) o schůzi konané 21. února [1889]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

35 Protokoll o schůzi konané 14. dubna 1890; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

36 Protokoll o schůzi konané 9. října 1890; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

krásných popelnic“, zjevně z Obřan, i nálezy z dalších lokalit na Brněnsku (Trapp 1890, 74; týž 1891, 73). Tyto dvě sbírky byly tedy předány do rukou kritizovaného kustoda Moritze Trappa. Otázkou je, jakou roli zde hrála okolnost, že o rok dříve se Trappovi podařilo instalovat nově muzejní sbírky v novostavbě tzv. d'Elvertova křídla Františkova musea v prostoru Biskupského dvora, kde byla jedna samostatná místnost věnována čistě archeologii a nálezy obou pánů zde byly vystaveny a přístupny návštěvníkům, což v Musejním spolku nebylo v takové míře možné (Kostrhun – Vachůt 2022, 28–38).

Nárůst počtu sbírkových předmětů byl nečekaně velký a brzy bylo jasné, že pronajatá místnost v Besedním domě je pro účely uložení všech předmětů zcela nedostatečná a že se celý spolek bude muset co nejdříve přestěhovat. Protože jiné projednávané varianty ztroskotaly (například v budově české reálky), byly v říjnu 1889 pronajaty soukromé prostory od kupce Baumanna v prvním patře minoritského kláštera v centru Brna (dnešní Minoritská ulice). Pronájem nebyl nízký, činil 150 zlatých na rok. Sbíрка sem byla ještě téhož roku přestěhována, přičemž pro prehistorické předměty bylo pořízeno šest zasklených pultových vitrín. V této podobě sice nebyly pravidelně přístupné veřejnosti, na požádání však jednatel spolku Popelka sbírkami provázel. Záhy byly přikoupeny další čtyři pultové vitríny, přesto bylo nikoli naposledy konstatováno, že archeologické nálezy nebyly dosud náležitě uspořádány a byly ve vitrínách uloženy jen provizorně (Popelka 1891, 7). Přestože členové Musejního spolku předpokládali, že samostatná prostorná místnost v minoritském klášteře sbírce vystačí několik let, již v roce 1891 bylo jasné, že tomu tak opět nebude. Přibývaly další nálezy z Obřan a dary, takže v tomto roce byla prehistorická sbírka uložena již ve „12 pultech skleněnými víky opatřených a ve 4 velikých, z polovice zasklených skříních“ a měla obsahovat několik tisíc čísel, jejichž soupisu se měl věnovat kustod Josef Hladík s pomocí Jana Fily (Popelka 1892, 8). Proto na návrh Martina Kříže bylo zahájeno jednání s faktickým vlastníkem Františkova musea Hospodářskou společností (*Mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*) s tím, aby v budovách Františkova musea byly Musejnímu spolku vyčleněny prostory, které by mohl spolek využívat, ale také v nich společně prezentovat jak spolkové, tak muzejní exponáty. Od zřizovatele Františkova musea došla záhy odpověď, že snahu Musejního spolku chápe i podporuje myšlenku potřebné prezentace, avšak při sebevětší vůli nemůže Musejnímu spolku v žádosti vyhovět, neboť samotné Františkově museum trpí chronickým nedostatkem vhodných prostor (Popelka 1892, 4–8).

Musejní spolek byl tedy nucen zvažovat další možnosti a jako nejvhodnější se na určitou dobu ukázala nabídka Anselma Rambouska, který v letech 1884–1901 po Johannu Gregoru Mendelovi převzal opatství augustiniánského starobrněnského kláštera. Ten spolku nabídl využití dvou větších a dvou menších místností včetně prostorné chodby v klášteře na Starém Brně za výhodné nájemné 90 zlatých za rok (*Popelka 1893*, 5–6). V březnu 1892 tedy nastalo další stěhování sbírek a knihovny. V nových prostorách byly opět přístupné také veřejnosti, ovšem zpravidla pouze ve čtvrtek od 15.30 do 17 hodin. Z pohledu kustoda sbírky došlo konečně k situaci, kdy bylo možné řádně očištěné předměty uložit do vitrín a skříní, aby mohly být následně očíslovány a zapsány. V roce 1892 Hladík dokonce zveřejnil první velmi stručný popis archeologické sbírky, který bohužel i přes následující proklamace zůstal z jeho pera posledním (*Hladík 1893*, 12–14). Sbírka tehdy obsahovala krom jiných paleontologických nálezů také pozůstatky pleistocenní fauny (mamut, jeskynní medvěd, nosorožec, megaloceros). Ve dvou skříních byla uložena různá keramika z obřanského hradiska, v jedné skříní pak keramika z dalších lokalit. Ve čtvrté skříní byla vyčleněna mladší keramika „na kruhu robená“, především tedy středověká a historická. V páté a sedmé skříní to byla štípaná a hlazená kamenná industrie, doplněná kostěnými výrobky, opět z Obřan, ale také například Líšně a z okolí Soběšic. Ve vitrínách č. 8–10 byla uložena kovová (bronzová) industrie různého typu i původu (opět ale především z Obřan). Zjevně se počítalo s budoucím růstem počtu těchto nálezů, proto zde byly tři vitríny ponechány prázdné, aby ve vitrínách č. 14–16 byly umístěny další bronzové předměty, ale také historické železné zbraně. Ve zvláštní skřínce pak byla uložena numismatická kolekce. V roce 1894 Josef Hladík ve výroční zprávě uvedl, že uspořádání sbírek je hotovo a že bude možné v roce 1895 přistoupit k vytvoření řádného katalogu (*Popelka 1895*, 20). Nedošlo k tomu, aby pak v roce 1898 přišlo další vysvětlení, kdy mělo být dokončeno pouze katalogizování obřanských nálezů. Ostatní prozatím nebyly katalogizovány především proto, že místnosti, v nichž byly sbírky uloženy, nebyly vytápěné a po většinu roku neobyvatelné. Další překážkou byl nedostatek dokladů v záznamech, jakož i nedostatek potřebného času kustoda (*Anderle 1899*, 12). Ani k publikování obřanského fondu ale nakonec nedošlo a v žádném záznamu či zprávě o činnosti Musejního spolku nenalezneme byť základní informaci o rozsahu sbírky. Jistou představu si lze ovšem učinit ze současného stavu archeologických fondů Moravského zemského muzea, kdy lze konstatovat, že z pohřebiště pochází cca 300 nádob a samozřejmě

velké množství dalšího střepového a jiného doprovodného materiálu z výkopů na hradišti, který je v rozsahu 5000–10 000 kusů.³⁷

Souběh potřeb vztahujících se k rozrůstající se archeologické sbírce vedl v roce 1891 k oficiálním úvahám výboru Musejního spolku k formulování požadavku na zřízení specializovaného zemského archeologického muzea, kde by byly soustředěny jednak různé archeologické kolekce soukromníků, jednak (a především) sbírky spolkové i soubory z Františkova musea, shromažďované Moritzem Trappem (*Popelka 1892*, 7–8). Tato myšlenka zůstávala pak spíše v teoretické rovině. Výbor Musejního spolku viděl možný impulz ke změně v blížícím se jubileu padesátiletého výročí vlády císaře Františka Josefa I. v roce 1898. Musejní spolek tehdy „učinil návrh, aby vzhledem k nastávajícímu 50letému vladařskému jubileu J. V. císaře byl zemský sněm požádán, aby na vzácnou tuto památku zřídil na Moravě zemské museum archaeologické“³⁸. Poté skutečně odešlo oficiální podání návrhu ke klubu národních poslanců na Moravském zemském sněmu na zřízení „zemského musea pro archeologii, historii, přírodovědnost, jakož i obory spřízněné“ (*Popelka 1895*, 15). Návrh ovšem poslanci přijat nebyl (*Popelka 1895*, 15).

Do tohoto období spadají také organizační přípravy Národopisné výstavy československé, plánované v Praze pro rok 1895, která byla zcela zásadní pro konstituování řady humanitních oborů pěstovaných českými vlastenci, archeologii nevyjímaje (*Niederle 1895a*; *týž 1895b*; *Brouček et al. 1996*; *Písková 2015*; *Sklenář 2015*, 20–23). O účasti na výstavě bylo rozhodnuto již v říjnu 1891³⁹ a zpočátku byl Musejní spolek vyzván, aby koordinoval sběry na jižní a jihozápadní Moravě. Tohoto úkolu se však k úlevě výboru mohl vzdát ve prospěch nově zřízeného brněnského národopisného odboru, vedeného Františkem Bartošem. Pro prehistorickou část Národopisné výstavy byl zřízen archeologický odbor, jemuž předsedal Jan Nepomuk Woldřich, jednatelem pak byl Jindřich Matiegka (1862–1941). Pro předhistorickou archeologii byl určen zvláštní pavilon a expozici v Praze

37 Vedle archeologicko-historické sbírky byla nedílnou součástí cenného fondu Musejního spolku knihovna, která měla svého knihovníka. O stavu knihovny máme mnohem lepší představu díky sestaveným i publikovaným katalogům (*Vávra 1893*).

38 Protokol o schůzi konané 14. července [1894]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

39 Protokoll o schůzi konané 29. října [1891]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

organizoval také jeden z předních činitelů výstavy Lubor Niederle (1865–1944), který sbírky brněnského Musejního spolku za účelem výběru a domluvy účasti na pražské výstavě navštívil v dubnu 1894.⁴⁰ Expozice byla členěna chronologicky a moravským nálezům byl celkově ponechán velký prostor. Materiál zaslali Innocenc Ladislav Červinka, Jan Knies, Karel Jaroslav Maška, Jaroslav Palliardi, Jindřich Slovák, Antonín Telička a Jindřich Wankel, který samozřejmě reprezentoval také sbírku olomouckého muzea, prezentována byla i archeologická sbírka benediktinského kláštera v Rajhradě. „Zde ve výstavě především Morava účastnila se s nadšením, s velkou ochotou a vtiskla také Právěku zemí českých hlavně svůj moravský ráz. Moravská oddělení byla nejbohatší, nejzajímavější; česká poněkud slabší a hlavně z té příčiny, že zde řada jednotlivců a i Museum království Českého účastenství svoje odepřeli z příčin, jež lépe nevykládati“, poznamenal k expozici Lubor Niederle (1895a, 415). Instalaci spolkových nálezů zajišťoval v Praze Josef Hladík. Vystavena zde byla různá naleziště z různých období z okolí Brna, jižní a jihozápadní Moravy (Čejkovice, Malhostovice, Moravský Krumlov, Prušánky, Stará Břeclav, Šlapanice, Troubsko aj.). Nepřekvapí samozřejmě, že největší a nejreprezentativnější soubor vystavených nálezů pocházel z obřanského hradiska, jehož výzkum členy Musejního spolku Niederle velmi oceňoval a dokonce naleziště označil za „jedno z nejdůležitějších v Rakousku“ (Niederle 1895b, 555).

Dodejme, že dominantními exponáty výstavy, které jsou zachyceny i na fotografii z výpravného katalogu (Niederle 1895a, 417), byly dvě kostry jeskynních medvědů ze Sloupských jeskyní v Moravském krasu, umístěné ve středu pavilonu proti vchodu, které vedle řady dalších předmětů zapůjčil a sestavil člen Musejního spolku Jan Knies (obr. 14). K této instalaci se váže Kniesova kuriózní vzpomínka. V Praze se seznámil s klasikem českého malířství 19. století Mikolášem Alšem, s nímž navštěvovali nejen stejný hostinec Na kovárni, ale setkali se i při vlastním budování expozice. Knies při instalaci koster medvědů využil rozměrný pařez, který si nechal za tímto účelem přinést. Omylem byl však sluhou odebrán právě mistrovi z jím malovaného dioramatu. Jan Knies na to vzpomínal slovy: „Při obědě naproti sedával mistr Aleš se svojí chotí. Dosud obraz jeho nevymizel mi z paměti; jeho typická velká hlava s dlouhými rozčesanými vlasy, které zdobily kulatou tvář se slušným, poněkud zarudlým

40 Protokol o schůzi konané 26. dubna [1894]; MZA, fond G 622 Muzejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

Obr. 14: Pohled do archeologické části expozice Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895. V popředí dominují dvě kostry jeskynních medvědů ze Sloupských jeskyní v Moravském krase, nalezené a instalované členem Musejního spolku Janem Kniesem (podle: *Niederle 1895a*, obr. na str. 417).

nosem. Při jídle málo mluvil, jen tu onde se svou chotí prohodil slovo. Proto jsem se přímo ulekl jednoho dne, když zařval na mne: Voni nuzáku, voni mně ukradli pařez! Bylo to pravda.“ (Knies 1926, 2). Celá záležitost se však brzy vysvětlila a později Mikoláš Aleš hodnotil uznale Kniesovu instalaci slovy: „Mají ty potvory pěkný, už se na nich nezlobím“ (Knies 1926, 2).

Národopisná výstava nebyla jediným místem, kde archeologická sbírka Musejního spolku byla prezentována. Nálezy z Brna byly zasílány i na další podobné výstavní podniky. Účast na archeologické výstavě ve Vídni, konané při příležitosti společného zasedání Německé a Vídeňské antropologické společnosti v srpnu

1889, navrhl Jan Knies.⁴¹ Brzy nato výbor spolku schválil návrh Karla Jaroslava Mašky, aby se spolek stal členem Vídeňské antropologické společnosti.⁴² Již jsme naznačili, že pochvalně se o sbírce vyjadřovala řada badatelů – „konkurenční“ Moritz Trapp sbírku jednoznačně pochválil při své návštěvě již na počátku roku 1890⁴³, podobně jako zakladatel a kustod pravěkého oddělení vídeňského Přírodovědeckého muzea Josef Szombathy a již také zmiňovaný Jan Nepomuk Woldřich v roce 1891. Jistě vzácnou návštěvou byla předsedkyně Moskevské archeologické společnosti hraběnka Praskovja Sergejevna Uvarová v roce 1894, která pak spolku zaslala ruské archeologické publikace v hodnotě 100 zlatých a naopak spolek daroval nejmenované předměty Moskevské archeologické společnosti. Hraběnka Uvarová byla později jmenována čestným členem Musejního spolku.⁴⁴ V tomto roce do Brna zavítal i zakladatel krakovské archeologie Włodzimierz Demetrykiewicz (1857–1937; *Popelka* 1895, 16).

5. Závěrem

Když se v roce 1888 sešla první ustavující schůze Musejního spolku, byl zvolen první výbor, který čítal dvanáct členů, z nichž plných deset bylo amatérských archeologů. Směřování spolku v prvních deseti letech tím bylo samozřejmě výrazně ovlivněno. Hlavní aktivitou spolku se z počátku staly archeologické výzkumy (na Brněnsku, jižní a jihozápadní Moravě členové prozkoumali na 50 lokalit) a s tím spojené vytvoření nezanedbatelné archeologické sbírky, brzy čítající několik tisíc kusů, výrazně tak překonávající dosavadní sbírku Františkova musea a záhy budící oprávněnou pozornost i mezi významnými cizími badateli. Nedílnou součástí spolku byla historická a vlastivědná knihovna, která se neustále rozšiřovala

41 Protokoll (XIII.) o schůzi konané dne 6. prosince [1888]; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

42 Protokoll (II.) o schůzi konané 21. února [1889]; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

43 Protokol o schůzi konané 12. května [1890]; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

44 Protokoll o schůzi konané 16/10 1894; MZA, fond G 622 Musejní a vlastivědná společnost Brno, kniha 1.

a v roce 1900 obsahovala již více než 4500 svazků knih, ale také řadu cenných archiválií a map. Důležitá byla rovněž osvětová přednášková činnost na Moravě a shromažďování odborné archeologické knihovny. Pro archeologickou činnost spolku byla klíčová organizátorská činnost Josefa Hladíka, který byl od roku 1890 kustodem spolkové sbírky. Jestliže v roce 1882 kustod Františkova musea Moritz Trapp z Moravy uváděl na 45 známých archeologických lokalit (*Kostrhun – Vachůt 2022*), pak Josef Hladík o čtrnáct let později ve svém soupisu (*Hladík 1896*) zmiňuje již na 250 nalezišť. Úspěchy spolku dokonce vedly od roku 1890 k návrhům na zřízení zemského archeologického muzea v Brně, které však byly neúspěšné. Na rozdíl od Františkova musea byl spolek otevřenou organizací a v roce jeho vzniku měl 340 členů, postupně se stával centrem českého vědeckého dění na jižní Moravě a přebíral aktivity do té doby příslušné muzeu. Vrchol rozkvetu spolek zažíval v roce 1892, kdy měl 582 členů. Do konce století spolek stále realizoval řadu archeologických výzkumů a přednášek, podílel se na Národopisné výstavě československé v Praze roku 1895 a navazoval styky s českými archeology. Postupně byla ale archeologická činnost spolku utlumována ve prospěch vlastivědy, resp. náročného projektu vydávání jednotlivých dílů *Vlastivědy moravské*. Klíčovou roli v tomto posunu sehrál nepochybně odchod Josefa Hladíka v roce 1900, který přijal místo ředitele učitelského ústavu v Příboru, čímž Musejní spolek ztratil neaktivnějšího archeologa a organizátora archeologického dění, které tímto rokem ve spolku prakticky ustalo.

Na změnu náplně a organizace Musejního spolku měly důležitý vliv také další okolnosti. Po více než čtyřech letech organizačních a personálních nejasností (mimo jiné po smrti kustoda Moritze Trappa v roce 1895) totiž Františkovo museum dospělo k zásadní institucionální proměně, ke které došlo na přelomu let 1899/1900, kdy bylo pozemštěno. Skončila tak vlastně existence Františkova musea jako soukromého ústavu, i když podstatně dotovaného z veřejných prostředků. Dosavadní správa muzea přešla z Hospodářské společnosti na Markrabství moravské, čímž došlo i k zásadním změnám v postavení jeho úředníků a dalšího personálu. Správa muzea byla svěřena nově vzniklé Moravské musejní společnosti, ustavené z předchozí muzejní sekce Hospodářské společnosti. Do 20. století pak Františkovo museum vkročilo jako instituce zemská, vědecky generačně pozměňená, posílená a také národnostně proměňená ve prospěch Čechů. Došlo tím také k dalšímu zvýšení vlivu odborníků na činnost instituce. Správu muzea vykonávalo šestnáctičlenné kuratorium, v němž zasedl jako předseda

geolog a archeolog Anton Rzehak (1855–1923), docent Německé vysoké školy technické v Brně. Místopředsedou za českou stranu se stal František Kameníček, moravský historik a profesor 1. c. k. slovanského gymnázia v Brně (Rzehak 1898; Nekuda 1969; Brodesser 1999; Fišer 2000; Brodesser – Břečka – Mikulka 2002; Humpolová 2015; Mitáček red. 2021).

Musejní spolek v Brně byl do tohoto procesu aktivně zapojen. Možná z jisté bezradnosti co dále s rozsáhlou archeologickou sbírkou, která brzy ztratila svého aktivního kustoda (kustodství sbírky v roce 1900 převzal Benjamin Popelka), a jistě také z toho důvodu, že se jí prostor v augustiniánském klášteře na Starém Brně stal opět malým, se na schůzi 17. prosince 1899 výbor Musejního spolku usnesl, že bude jednat s nově vzniklou Moravskou musejní společností o převzetí archeologických sbírek. Dohoda proběhla hladce a Musejní spolek se stal členem Moravské musejní společnosti. Součástí dohody bylo předání sbírek i knihovny. Musejní spolek tudíž nadále existoval a zůstával majitelem svých sbírek, které pečlivě označoval svými štítky. Archeologické výzkumy členů spolku až na některé drobné výjimky v dalších letech ustaly (Šujan 1928, 15–17). Vlastní přesun archeologické sbírky nenastal hned, problémem se opět ukázala absence řádného soupisu, který ovšem nikdy nevznikl. Archeologické a numismatické sbírky a také archiv byly stěhovány v průběhu let 1901 a 1902. Vyprázdněné skříně byly darovány školkám, vydržovaným Maticí školskou, Besedě starobrněnské a Národní jednotě. Část zbylých knih a obrazů pak byla darována zemské reálce v Bučovicích (Šujan 1928, 19).

Otěže organizace archeologického dění na Moravě převzal záhy Innocenc Ladislav Červinka, jehož jméno se v řadách Musejního spolku objevilo teprve v polovině roku 1900 a který v roce 1902 v rámci *Vlastivědy moravské* vydal svoji klíčovou práci *Morava za pravěku*. V roce 1903 Červinka počal vydávat první moravský odborný čistě archeologický časopis *Pravěk*, v roce 1906 se pak stal hlavním z tvůrců Moravského archeologického klubu, který sdružoval většinu moravských archeologů především české národnosti. Tím nejen symbolicky, ale také fakticky převzal archeologickou činnost Musejního spolku v Brně, který se od té doby soustředil na náročný vydavatelský a editorský úkol produkce dlouhé řady *Vlastivědy moravské* a svoji archeologickou aktivitu definitivně ukončil. Vlastivědná orientace spolku byla poté dominující po celé meziválečné období. Přes všechny politické a společenské turbulence a organizační potíže pod názvem Musejní spolek v Brně existoval do roku 1979, aby se poté transformoval do dosud existující aktivní Muzejní a vlastivědné společnosti.

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

Literatura:

- Adámek, F.* 1961: Pravěké Hradisko u Obřan. Monografické práce Moravského muzea v Brně, Scientiae sociales, svazek 1. Brno: Moravské muzeum v Brně.
- Anderle, F.* 1899: Výroční zpráva za rok 1898. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku v Brně za správní rok 1898. Brno: Nákladem vlastním, 3–13.
- Bredesser, S.* 1999: Moravské zemské muzeum před sto lety. Vlastivědný věstník moravský LI(4), 380–384.
- Bredesser, S. – Břečka, J. – Mikulka, J.* 2002: K poznání a slávy země... Dějiny Moravského zemského muzea. Brno: Moravské zemské muzeum.
- Brouček, S. et al. (Brouček, S. – Pargač, J. – Sochorová, L. – Štěpánová, I.)* 1996: Mýtus českého národa aneb Národopisná výstava československá 1895. Praha: Littera Bohemica.
- Cibulka, P.* 2011: Historicko-mytologické motivy výzdoby Německého domu v Brně. In: M. Hlavačka – A. Marš – M. Pokorná et al., Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace. Práce Historického ústavu AV ČR, v. v. i., Řada A – Monographia, svazek 38. Praha: Historický ústav AV ČR, v. v. i., 348–374.
- Čermák, K.* 1891a: Kůlna a Kostelík. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VIII(30), 82–85.
- Čermák, K.* 1891b: Poslední slovo. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VIII(32), 168.
- Čermáková, E.* 2020: Býčí skála, národnostní vášně a památná místa moravských Němců. Historická geografie 46(2), 341–353.
- Červinka, I. L.* 1902: Morava za pravěku. Vlastivěda moravská I. Země a lid. Svazek II. Brno: Musejní spolek.
- Filip, V.* 2005: Papírové peníze 1759–1918. Od Marie Terezie po Karla I. Brno: Nakladatelství „Josef Filip, zal. 1938“.
- Filip, V.* 2016: Německý dům – Deutsches Haus. Německé spolky – Deutsche Vereine. Brno: Nakladatelství „Josef Filip, založeno 1938“.
- Fišer, Z.* 1976: Vzpomínka na Jindřicha Slováka. Vlastivědný věstník moravský XXVIII(2), 214.
- Fišer, Z.* 2003: Slovákova sbírka starožitností a Zemské muzeum v Brně. Archivní sborník IX, 114–121.

- Fišer, Z. – Podborský, V.* 2004: Innocenc Ladislav Červinka (1. 2. 1869 – 3. 10. 1952). Archeolog, numismatik, muzejník a vlastivědný pracovník. Postavy moravské archeologie, nová řada, svazek 1. Brno: Ústav archeologické památkové péče v Brně – Moravský archeologický klub.
- Hladík, J.* 1887–89: Žárové hroby u Měníka. Památky archaeologické a místopisné XIV(10, 11, 12), 509–518, 585–596, 643–652.
- Hladík, J.* 1893: Zpráva kustodova. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1892. Brno: Nákladem spolku, 12–14.
- Hladík, J.* 1896: Památky archæologické a jejich stáří. Brno: Musejní spolek v Brně.
- Hladík, J.* 1897a: Črty z moravské praehistorie. In: První zpráva c. k. českého ústavu ku vzdělání učitelů v Brně za dobu od roku 1871–2 do roku 1896–7. Brno: Nákladem vlastním, 85–94.
- Hladík, J.* 1897b: Praehistorické hradisko a pohřebiště u Obřan. Museum Francisceum Annales 1897, 103–155.
- Humpolová, A.* 2015: Archeologický ústav. In: J. Mitáček (red.), Moravské zemské muzeum s úctou k práci průkopníků, s díky jejich pokračovatelům. Brno: Moravské zemské muzeum, 145–167.
- Chybová, H.* 2006: Jindřich Slovák (1858–1931), sběratel, archeolog amatér, zakladatel kroměřížské archeologické sbírky. Pravěk, nová řada 16, 513–514.
- Kabelková, M.* 2001: Knihtiskař Jindřich Slovák a jeho sbírka. Archivní ročenka VII, 112–133.
- Knies, J.* 1926: Slavní lidé. Lidové noviny 34(177), 7. 4. 1926, 1–2.
- Knies, J.* 1928: Moravský Glazel. Moravské noviny 49(11), 15. 1. 1928, 6.
- Knies, J.* 1929: Jan Knies, jeho životní dílo a seznam publikací. Kroměříž: Nákladem vlastním.
- Kostrhun, P. – Vachůt, P.* 2022: Nejstarší vyobrazení moravských archeologických nalezišť kustoda Františkova musea Morice Trappa. In: P. Kostrhun – O. Neužil – B. Půtová – V. Soukup – P. Vachůt, Pravěk očima vědců a umělců. Studie Centra kulturní antropologie 7. Brno: Moravské zemské muzeum, 10–84.
- Kostrhun, P. – Sedlák Čevelová, D.* 2022: Dopisy Morice Viléma Trappa Karlu Jaroslavu Maškovi. Acta Musei Moraviae, Scientiae Sociales CVII(2), 323–339.
- Koudelka, F.* 1881: Prähistorische Funde nächst Hussowitz bei Brünn in Mähren. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien XI(2), 99–100.
- Kříž, M.* 1891: Kůlna a Kostelík. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VIII(32), 166–168.
- Kříž, M.* 1892: Kůlna a Kostelík. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci IX(33), 35.
- Malíř, J.* 1995: Společnost v Brně mezi Besedním a Německým domem. In: M. Štědroň – L. Frimlová – Z. Geist (eds.), Besední dům. Architektura, společnost, kultura. Brno: Státní filharmonie Brno, 15–51.
- Mitáček, J. (red.)* 2021: Muzeum včera, dnes a zítra. Brno: Moravské zemské muzeum.

- Nekuda, V.* 1969: 150 let Moravského musea v Brně. Stručný přehled historického vývoje. Brno: Moravské museum v Brně.
- Niederle, L.* 1895a: Pravěk zemí českých. In: F. Klusáček – E. Kovář – L. Niederle – F. Schläffer – F. A. Šubert (eds.), Národopisná výstava československá v Praze 1895. Praha: J. Otto, 415–419.
- Niederle, L.* 1895b: Pravěk zemí českých na Národopisné Výstavě Československé. Český lid IV(6), 547–560.
- Noháč, J.* 1911: Břeclavský okres. Vlastivěda moravská. II. Místopis Moravy. Brno: Musejní spolek v Brně.
- Ondráček, J.* 2006: Jan Fila. Pravěk, nová řada 16, 515–517.
- Palliardi, J.* 1895: † Mořic Trapp. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci XII(47), 123.
- Písková, M.* 2015: Moravské zázemí Národopisné výstavy československé v Praze roku 1895. Prameny a studie (56), 37–44.
- Podborský, V.* 1994: Postavení obřanského Hradiska v době popelnicových polí ve středoevropském regionu. Pravěk, nová řada 4, 205–232.
- Podborský, V.* 1995: Na paměť Josefa Hladíka. Pravěk, nová řada 5, 292–293.
- Podborský, V.* – *Procházka, R.* 2011: Z dějin brněnské archeologie. In: R. Procházka (red.), Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku. Brno: Statutární město Brno – Archiv města Brna, 83–94.
- Popelka, B.* 1889a: Obrazy z pravěku evropského lidstva. Moravská bibliotéka, dílo XXXVI. Velké Meziříčí: Nakladatel J. F. Šašek, knihkupec.
- Popelka, B.* 1889b: Zpráva jednatelova. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1888. Brno: Nákladem Musejního spolku brněnského, 1–7.
- Popelka, B.* 1890: Zpráva jednatelova. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku v Brně za rok 1889. Brno: Nákladem Musejního spolku brněnského, 1–7.
- Popelka, B.* 1891: Výroční zpráva jednatelská o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1890. In: Výroční zpráva jednatelská o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1890. Brno: Nákladem spolku, 3–9.
- Popelka, B.* 1892: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1891. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1891. Brno: Nákladem spolku, 3–14.
- Popelka, B.* 1893: Zpráva jednatelská. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku brněnského za rok 1892. Brno: Nákladem spolku, 3–11.
- Popelka, B.* 1895: 1893. In: Výroční zpráva o činnosti Musejního spolku v Brně za rok 1893 a 1894. Brno: Nákladem vlastním, 5–12.
- Rzehak, A.* 1898: Die prähistorische Sammlung des Franzens-Museums. Museum Franciscum Annales 1898, 53–90.
- Sejbal, J.* 1997: Základy peněžního vývoje. Brno: Masarykova univerzita v Brně.
- Sklenář, K.* 1995: Slepé uličky archeologie. 2. přepracované a doplněné vydání. Hořovice: Nakladatelství Mht.

- Sklenář, K.* 2015: Z historie archeologických výstav mimo muzea (K 150. výročí výstav z let 1865 a 1866). Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 98. Praha: Česká archeologická společnost.
- Skutil, J.* 1932: Praehistorická falsa v Československu. Příroda XXV(6), 190–192.
- Skutil, J.* 1952: I. L. Červinka a Musejní spolek v Brně. Vlastivědný věstník moravský VII(4), 244–245.
- Skutil, J. (ed.)* 1937: Josef Hladík (1845–1910) a jeho starožitnická činnost. Brno: Nákladem H. Hladíkové.
- Stanovy 1888*: Stanovy Musejního Spolku v Brně. Brno: Nákladem spolku.
- Šujan, F.* 1928: Musejní spolek v Brně. 1888–1928. Brno: Nákladem vlastním.
- Trapp, M.* 1890: Führer durch das Franzens-Museum in Brünn. Brünn: Verlag der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft.
- Trapp, M.* 1891: Průvodce Františkovým museem v Brně. Brno: Nákladem c. k. mor.-slez. společnosti.
- Vávra, V.* 1893: Sbírky Musejního spolku v Brně. I. Knihovna. Brno: Nákladem Musejního spolku.
- Vildomec, F.* 1937: Vzpomínka na ředitele Hladíka. In: J. Skutil (ed.), Josef Hladík (1845–1910) a jeho starožitnická činnost. Brno: Nákladem H. Hladíkové, 21–22.
- Wankel, H.* 1872: Kleinere Mittheilungen: 1. Urgeschichtliche Ansiedelung auf dem Misskogel in Mähren. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien II(6), 207–210.
- Woldřich, J. N.* 1890a: Prähistorische Fundstätten bei Kromau in Mähren. Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien XX, 121–135.
- Woldřich, J. N.* 1890b: Předhistorická náleziště okolí Krumlovského na Moravě. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci VII(27, 28), 101–106, 149–163.

Archaeological Activities of the Museum Society in Brno, 1888–1900

In 1888, the Museum Society in Brno was founded as a reaction to the growing Czech social and national life compared to the overwhelming cultural, political, and numerical majority of the German population of Brno. At the initial, founding meeting of the Museum Society, a society committee was elected, consisting of 12 members, 10 of whom were amateur archaeologists. The session was chaired by the distinguished Moravian archaeologist Karel Jaroslav Maška (1851–1946). The direction of the society in the first ten years was of course significantly influenced by this. From the beginning, the main activity of the society was archaeological research and the associated creation of an important archaeological collection, soon numbering several thousand pieces, significantly surpassing the previous collection of the Brno (German) Franz Museum, and soon attracting justified attention even among important foreign researchers. An integral part of the society was also

the historical and Moravian history library, which was constantly expanding and in 1900 already contained more than 4,500 volumes of books, as well as a number of valuable archival materials and maps. Educational – lecture activities in Moravia and the accumulation of a specialist archaeological library were also important.

Josef Hladík (1845–1910), who was also the custodian of the society's collection from 1890, was crucial to the society's archaeological activities. If in 1882 the custodian of the Franz Museum, Moric Trapp listed 45 known archaeological sites from Moravia (*Kostrhun – Vachůt 2022*), then Josef Hladík already mentioned 250 sites 14 years later in his list (*Hladík 1896*). Under the organisational leadership of Josef Hladík, the society explored more than 50 locations in the Brno district, South and South-West Moravia and focused the most attention on the prehistoric fortified settlement in Brno-Obřany. In its activities, the society was limited by a lack of financial resources, problems with sufficient space intended for collections, and competence disputes, especially with the Patriotic Museum Society in Olomouc. Despite the mentioned difficulties, the Museum Society in the last decade of the 19th century played a key role in the development of archaeological knowledge of South Moravia and gathered the largest archaeological collection in the region to date.

The society's successes even led to proposals for the establishment of a provincial archaeological museum in Brno from 1890, but these were unsuccessful. In contrast to the Franz Museum, the society was an open organisation and had 340 members in the year of its foundation. It gradually became the centre of Czech scientific activity in South Moravia and took over the activities relevant to a museum at that time. The society experienced its heyday in 1892, when it had 582 members. Until the end of the century, the society still carried out a number of archaeological researches, lectures, participated in the Ethnographic Exhibition in Prague in 1895 and established contacts with Czech archaeologists. Gradually, however, the society's archaeological activity was dampened in favour of Moravian history and geography, or rather the demanding project of publishing individual volumes of *Vlastivěda moravská* [Moravian History and Geography]. A critical role in this shift was undoubtedly played by the departure of Josef Hladík in 1900, who accepted the position of director of the teaching institute in Příbor, thus the Museum Society lost its most active archaeologist and organiser of archaeological events.

Other circumstances also had an important influence on the change in content and organization of the Museum Society, because after more than four years of organisational and personnel work, the Franz Museum has reached a fundamental institutional transformation, which took place at the turn of 1899/1900, when the museum was razed to the ground. The existence of the Franz Museum as a private institution, albeit substantially subsidized by public funds, thus ended. The current administration of the museum passed from the Moravian Economic Society to the Margraviate of Moravia, which also led to fundamental changes in the position of its officials and other personnel. The management of the museum was entrusted to the newly established Moravian Museum

Society. The Franz Museum entered the twentieth century as a provincial institution, scientifically changed, strengthened, and nationally transformed in favour of the Czechs.

The Museum Society in Brno was actively engaged in this process. At a meeting on 17 December 1889, the committee of the Museum Society decided to negotiate with the newly established Moravian Museum Society on taking over the archaeological collections. The agreement went smoothly and the Museum Society became a member of the Moravian Museum Society. Part of the agreement was the transfer of the collections and the library. The archaeological researches of the members of the society, with some minor exceptions, stopped in the following years (*Šujan 1928*, 15–17). The actual transfer of the archaeological collection did not take place immediately, the main problem was the absence of a proper inventory, which, however, was never created. The archaeological and numismatic collections as well as the archive were moved during 1901 and 1902.

Innocenc Ladislav Červinka (1869–1952) soon took over the reins of the organisation of archaeological events in Moravia, whose name appeared in the ranks of the Museum Society only in the middle of 1900 and who in 1902 published his key work *Morava za pravěku* as part of *Vlastivěda moravská* [Moravian History and Geography]. In 1903, Červinka began publishing the first Moravian specialist purely archaeological magazine *Pravěk*, then in 1906 he became the main creator of the Moravian Archaeological Club, which brought together the majority of Moravian archaeologists, mainly of Czech nationality. In this way, not only symbolically, but also in fact, he took over the archaeological activities of the Museum Society in Brno, which from that time concentrated on the demanding publishing and editorial task of producing the long series of *Vlastivěda moravská* [Moravian History and Geography] and definitively ended its archaeological activity. The Moravian history and geography orientation of the society was then dominant for the whole interwar period. Despite all the political and social turbulence and organisational difficulties, it existed under the name The Museum Society in Brno until 1979, and was then transformed into the still active Museum and Local History Society that exists today.

KEY WORDS:

history of archaeology, Museum Society in Brno, Franz Museum, National relations, 19th century, Josef Hladík

(English by Sean Mark Miller)

KONTAKT NA AUTORA:

Mgr. Petr Kostrhun, Ph.D.

Archeologický ústav

Moravské zemské muzeum

Zelný trh 6, 659 37 Brno, Česká republika

pkostrhun@mzm.cz